МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

БЕЗРУЧКО Олександр Вікторович

УДК 008:791.03'06](477)"1930/1960"(091)(043.3)

ФОРМУВАННЯ КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАКТИЧНІ ТА МИСТЕЦЬКІ ЗАСАДИ (ТРИДЦЯТІ – ШІСТДЕСЯТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ)

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора мистецтвознавства

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства культури України

Науковий консультант: доктор мистецтвознавства, професор
Горпенко Володимир Григорович,
Інститут екранних мистецтв,
ректор ПНЗ ІНЕМ

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, доцент,
старший науковий співробітник, член-кореспондент
Національної академії мистецтв України
Зубавіна Ірина Борисівна,
Національна академія мистецтв України,
учений секретар відділення кіномистецтва;

доктор мистецтвознавства, професор
Овчиннікова Альбіна Петрівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри журналістики;

доктор мистецтвознавства, професор
Троєльникова Людмила Олексіївна,
Київська муніципальна академія естрадного
та циркового мистецтва,
декан факультету театрального мистецтва.

Захист дисертації відбудеться «26» червня 2015 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Щорса, 36.

Автореферат розісланий «26» травня 2015 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах становлення нового українського суспільства, кардинальних змін у всіх його сферах, зокрема стагнації та комерціалізації кіномистецтва, істотне значення має питання формування плеяди кіномитців, спроможних мислити мовою, що відповідає потребам часу. Зростання в Україні впродовж 1990-х – початку 2000-х років кількості вищих і середніх навчальних закладів з підготовки сценаристів, режисерів, операторів, звукорежисерів, акторів, організаторів виробництва потребує наукового аналізу процесів формування, шляхів і способів передачі спеціальних професійних знань та вмінь провідними фахівцями екранних мистецтв їхнім майбутнім послідовникам як явища вітчизняної кінематографічної школи.

Розглядаючи творчий доробок видатних українських кіномитців 30–60-х років XX ст. – О. Довженка, Ю. Іллєнка, І. Кавалерідзе, І. Миколайчука, Л. Осики, С. Параджанова, І. Савченка, – дослідники З. Алфьорова, Л. Брюховецька, В. Горпенко, І. Зубавіна, О. Мусієнко, Г. Погребняк, В. Скуратівський, С. Тримбач неодноразово звертали увагу на їхню діяльність, спрямовану на передачу досвіду митцям-початківцям. Українську кіноосвіту вивчали А. Жукова, Г. Журов, В. Мирославський, Р. Росляк, В. Слободян, О. Шимон, які окреслили проблему опанування молодими митцями екрана суми знань та професійної майстерності на початкових етапах розвитку українського кіно переважно 1920-х – першої половини 1930-х років. Водночас значний пласт фактажу, що стосується періоду 1930–1960-х років, залишався за межами наукового обігу. Неповнота об'єктивних уявлень про українське кіномистецтво, його набутки, що стали основою національної кіношколи, створила дещо не зовсім точну, а подекуди й викривлену картину розвитку вітчизняної історії кіно, зокрема поширилася думка, що виховання молодих митців екрана розпочалося лише з 1960-х років. Значний корпус нових та залучених до обігу документів істотно розширює уявлення, формує нову фактологічну базу про діяльність та специфіку роботи навчальних закладів у 30–60-х роках XX ст., особливості навчально-освітньої та методично-організаційної бази, особистої художньої практики провідних вітчизняних митців та їхніх вихованців як основи саме української кінематографічної школи.

Обмежене висвітлення цієї проблематики спричинено кризою взаємодії кінопроцесів із соціальними інститутами. Необхідність вивчення історичного досвіду професійного культурно-освітнього простору, потреба в знанні генези й тенденцій розвитку української кіношколи з метою вибору ефективної стратегії оновлення зазначеної сфери зумовили вибір теми дослідження «Формування кінематографічної школи в Україні: теоретичні, практичні та мистецькі засади (тридцяті – шістдесяті роки XX століття)».

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках цільової комплексної програми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (№ 0107U009539)

Мета дослідження – на основі аналізу фактичного (архівного) матеріалу висвітлити процес формування української кіношколи як художнього явища, теоретичні, практичні, мистецькі надбання якого є фундаментом для творчої діяльності наступних поколінь діячів екранних мистецтв.

Завдання дослідження:

– обґрунтувати явище кіношколи України як культурно-мистецький феномен;

– простежити умови та процес формування української кіношколи, встановити його хронологічні межі;

– виявити, опрацювати, систематизувати, проаналізувати історичні документальні джерела, які містять інформацію про формування української кіношколи, діяльність українських митців-вихователів з кінофаху, їхній творчий і мистецький доробок та зберігаються в архівах, музеях, бібліотеках України й за кордоном;

– розглянути ступінь дослідження обраної проблеми вітчизняним і закордонним кінознавством;

– реконструювати картину загальносоюзної та української систем кіноосвіти, виховання професійних діячів кіно шляхом порівняння з аналогічними навчальними закладами інших республік колишнього СРСР;

– охарактеризувати форми й види навчальних закладів підготовки режисерів і акторів як практично-організаційні основи української кіношколи;

– визначити форми й особливості світоглядно-фахових та педагогічно-виховальних поглядів провідних діячів кіномистецтва як теоретичне підґрунтя формування української кіношколи;

– висвітлити творчу діяльність провідних представників української кіношколи, специфіку їхнього виховання молодих фахівців кіносправи як базові засади української кіношколи;

– виявити загальноуніверсальне й особисто-оригінальне в підходах українських митців-педагогів до виховання молодих режисерів та акторів як гуманістичні основи української школи кіномистецтва;

– простежити вплив теоретичних, практичних та мистецьких засад української кіношколи на подальший кінопроцес;

– узагальнити здобутки, визначити проблеми культурно-мистецької діяльності українських митців у процесі формування вітчизняної кіношколи у світовому культурному процесі, окреслити співвідношення його творчих намірів та отриманих результатів у межах України.

Об'єкт дослідження – кіномистецтво України.

Предмет дослідження – формування української кіношколи, її теоретичні, практичні, мистецькі засади в 30–60-х роках XX ст.

Методи дослідження. У дисертації використано комплекс методів універсального, загальнонаукового та специфічного характеру, взаємодоповнюваність яких забезпечила об'єктивність і наукову достовірність результатів дослідження: метод теоретичного моделювання – для побудови моделі кінематографічної культури 1930–1960-х років, узагальнення її форм; метод наукової реконструкції – для відтворення картини культурного процесу на базі архівних даних; метод

об'єктивності й історизму – для виявлення історичних передумов та підґрунтя розвитку української кіношколи; системний – при дослідженні української кіношколи як системи теоретичних, практичних та творчих елементів; компаративний – при зіставленні та порівнянні культурних процесів в Україні та Росії, в інших колишніх радянських республіках, у світі; синергетичний – для трактування кіномистецтва як способу самоорганізації людського життя; структурно-функціональний – при аналізі структури української кіноосвіти як фактора формування кіношколи, її зовнішніх функціональних зв'язків з культурою України; метод персонології, теорії особистості, історико-біографічний – при розгляді життя й діяльності митців-педагогів; емпіричний – при аналізі листування та інтерв'ю з діячами кіно. З метою верифікації результатів дослідження було використано емпіричні методи наукових пошуків, зокрема спостереження, спілкування, обговорення, порівняння, інтерв'ювання.

Дослідження соціокультурної ситуації першої половини XX ст. на основі культурно-історичного й соціокультурного підходів дало змогу здійснити аналіз культурно-мистецьких процесів 1930–1960-х років як етапу формування української кіношколи. Принципом соціокультурного підходу є співвідношення між соціальними та культурними компонентами як умовами усвідомлення суспільством нових духовних завдань. При застосуванні соціокультурного підходу до аналізу історії екранних мистецтв України акцентовано увагу на сформованих у конкретний історичний період соціально-політичних та соціально-ціннісних структурах, які визначили трансформації моделей розвитку національної культури, зокрема кінематографічної, та її головного виразника – кіношколи. Інформаційний підхід у дослідженні феномену української кінематографічної школи дає можливість розглядати її в контексті змін засобів масової комунікації, способів (технологій) передачі інформації наступним поколінням.

Наукова новизна дослідження отриманих результатів полягає в першій спробі комплексного осмислення формування української кіношколи в 30–60-х роках XX ст. як культурно-мистецького явища, основи вітчизняної кінематографії.

Уперше:

– з'ясовано ґенезу й формування кіношколи України в 1930–1960-х роках на основі виявлених в українських, російських державних та приватних архівах документів, що нині введені до наукового обігу;

– здійснено теоретичне осмислення феномену української кіношколи як основи вітчизняної кінематографії;

– розглянуто мистецький і культуротворчий процес формування кіношколи України;

– встановлено історико-культурну періодизацію кіномистецтва, яку розглянуто з позицій соціально-історичної обумовленості всіх процесів та змін, творчих досягнень і надбань української кінематографічної школи;

– відновлено систему творчої, організаційно-практичної та педагогічно-освітньої діяльності провідних українських режисерів і акторів кіно й театру,

вихователів молодих митців у 30–60-х роках XX ст. як засади вітчизняної кіношколи;

– визначено персоналії основоположників та перших представників української кінематографічної школи (понад десяток осіб);

– реконструйовано історичні умови, що передували появі української кіношколи – припинення діяльності кінонавчальних закладів України та причини розбудови кіноосвіти в Україні в 1930–1960-х роках;

– розроблено основи нового напряму у вітчизняному кінознавстві та культурології – «українська кінематографічна школа»;

– введено в науковий обіг значний обсяг архівних документів, матеріалів з рукописних і друкованих першоджерел, мемуарної та епістолярної літератури, досліджень і публікацій з історії кінематографа України;

– простежено розвиток української кіноосвіти в історичному та художньо-мистецькому русі в межах власної системи теоретичних уявлень, практичних навичок, мистецького образотворення, творчих і виховально-педагогічних традицій, відмінних від інших, зокрема тих, які практикувалися в московських вишах;

– доведено значення спеціалізованої педагогічно-виховної діяльності провідних фахівців української режисерсько-акторської школи, що ґрунтується на досвіді вітчизняної кінематографії та театрального мистецтва як вітчизняної бази розвитку сучасних екранних мистецтв.

Теоретичне значення дослідження полягає в істотному розширенні уявлень про основи української кіношколи як невід'ємної частини кінопроцесу та кіномистецтва загалом, збагаченні фактажу історії українського кінематографа, уточненні меж функціонування різних видів і форм професійної кіноосвіти. Результати дослідження отримані шляхом синтезу відомостей низки ґуманітарних наук, що суттєво збагачує сучасне історичне й теоретичне кінознавство, кінопедагогіку. Запропонований напрям дослідження кінопроцесу в Україні – від витоків, через становлення професійного навчання до виникнення умов для формування вітчизняної кіношколи – створює можливість із нових позицій простежити ґенезу, еволюцію та сучасний стан кіноосвіти як основної, базової умови функціонування кінематографа України. Він може стати перспективним при вивченні як власне кіноосвіти, так і формування вітчизняної кіношколи, її засад та мистецьких традицій. Отримані результати можуть бути використані науковцями при написанні монографій з історії українського кінематографа, історії кінопедагогіки, під час викладання дисциплін спеціалізованого фахового спрямування, курсів з історії кіно, історії театру, історії культури, фахової (спеціалізованої) педагогіки в мистецьких вищих навчальних закладах.

Практичне значення дисертації ґрунтується на можливості використання матеріалів у програмах вузівських курсів з кінознавства, історії кінематографії, педагогіки, культурології, мистецтвознавства. Спостереження, узагальнені в монографічних дослідженнях, актуалізовано в лекційних курсах «Основи режисури», «Кінотелережисура», «Історія українського кіно», «Режисерський практикум», «Телерадіорежисура», «Актуальні проблеми режисури кіно і

телебачення», «Аналіз сучасної кіно-телепродукції» Інституту мистецтв та Інституту кіно і телебачення КНУКіМ, художньому й науковому керуванні зі спеціальності кіно- , телемистецтво в ІТКТ КиМУ, науковому – в ІЕМ КНУТКТ.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів полягає у вичерпній реалізації зазначених аспектів дослідження української кіношколи, розглянутої в еволюційно-накопичувальному процесі, які грунтуються на досягненнях науки різних сфер гуманітарного знання. Достовірність отриманих результатів підтверджується висновками з різногалузевих досліджень, що суттєво збагачує тезаурус сучасного історичного й теоретичного кінознавства, кінопедагогіки, кінорежисури, біографістики в Україні. Викладені положення й висновки належать дисертантові особисто і зводяться до здійсненого вперше в культурології та мистецтвознавстві комплексного дослідження спеціалізованої викладацької діяльності видатних вітчизняних режисерів та акторів кіно й театру в кінонавчальних закладах України, введення в науковий обіг раніше невідомих фактів з історії українського кінематографа.

Апробацію результатів дисертації здійснено на засіданнях кафедри теорії та історії мистецтва, кафедри режисури телебачення КНУКіМ. Основні положення й висновки дослідження оприлюднено на виступах та в доповідях на 97 наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах, семінарах:

– *міжнародних*: «Проблеми вивчення культурних зв'язків в етнокультурних зонах в слов'янському світі» (Мінськ, 2008 р.); «Традиції і сучасне становище культури і мистецтв» (Мінськ, 2009 р.); «Національна культура і мистецтво Білорусі в європейському контексті» (Мінськ, 2010 р.); «Традиції і сучасне становище культури і мистецтв» (Мінськ, 2011 р.); «Традиції і сучасне становище культури і мистецтв» (Мінськ, 2013 р.); «Наукова дискусія: питання філології, мистецтвознавства і культурології VIII» (Москва, 2013 р.); «Наукова дискусія: питання філології, мистецтвознавства і культурології IX» (Москва, 2013 р.); «Наукова дискусія: питання філології, мистецтвознавства і культурології X» (Москва, 2013 р.); «Наука і сучасний університет III» (Ніш, Сербія, 2013 р.); «Традиції і сучасне становище культури і мистецтв» (Мінськ, 2013 р.); «Професіоналізм педагога: сутність, зміст, перспективи розвитку» (Москва, 2014 р.); «Наука і сучасний університет IV» (Ніш, Сербія, 2014 р.); «Традиції і сучасне становище культури і мистецтв» (Мінськ, 2014 р.); «Традиція і культура. Культурний набуток людства у свідомості нових поколінь» (Київ, 2007 р.); «Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій» (Київ, 2007 р.); «Традиція і культура IV. Моральна традиція: інваріантність та поліфонічність» (Київ, 2007 р.); «Традиція і культура. Вічні цінності в сучасній культурі» (Київ, 2008 р.); «Крим в історії та культурі України» (Сімферополь, Ялта, 2008 р.); «Стильова панорама українського мистецтва» (Київ, 2008 р.); «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2009 р.); «Мікрокосм людини-творця в макрокосмі суспільства» (Київ, 2009 р.); «Мас-медіа та демократизація світу» (Київ, 2009 р.); «Сучасне мистецтво: трансценденції майбутнього» (Київ, 2009 р.); «Екологія простору культури» (Київ, 2009 р.); «Україна, українці та українськість в історичному постанні та

формах культурного досвіду» (Київ, 2009 р.); «Сучасні педагогічні технології і освітні системи XXI століття» (Кіровоград, 2009 р.); «Традиція і культура. Людина і Всесвіт. Всеєдність буття» (Київ, 2009 р.); «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2010 р.); «Мас-медіа та демократизація світу» (Київ, 2010 р.); «Традиція і культура. Прекрасне у духовному потенціалі людства» (Київ, 2010 р.); «Українська спільнота: культурно-світоглядні перетворення в історичному досвіді та сьогоденні» (Київ, 2010 р.); «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 2010 р.); «Традиція і культура. Феномен діалогу: традиція і сучасність» (Київ, 2010 р.); «Прикладні соціально-комунікаційні технології» (Київ, 2010 р.); «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2011 р.); «Світ соціальних комунікацій» (Київ, 2011 р.); «Цивілізаційний потенціал українства: теоретичні засади осмислення» (Київ, 2011 р.); «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 2011 р.), «Прикладні соціально-комунікаційні технології» (Київ, 2011 р.); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2011 р.); «Традиція і культура. Людина в пошуках істини» (Київ, 2011 р.); «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2012 р.); «Світ соціальних комунікацій» (Київ, 2012 р.); «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 2012 р.); «Прикладні соціально-комунікаційні технології» (Київ, 2012 р.); «Іван Кавалерідзе (Кхваридзе) в українському культурному дискурсі (скульптура, кінематограф, драматургія)» (Київ, 2012 р.); «Традиція і культура. Людина в пошуках істини. Ідеї Платона у сучасному бутті» (Київ, 2012 р.); «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2013 р.); «Світ соціальних комунікацій» (Київ, 2013 р.); «Прикладні соціально-комунікаційні технології» (Київ, 2013 р.); міжнародна наукова конференція, присвячена 90-річчю ВУФКУ (Київ, 2013 р.); «Традиція і культура. Платон. Актуальність філософських традицій» (Київ, 2013 р.); «Міждисциплінарне пізнання закономірностей сучасного екранного дискурсу» (Київ, 2013 р.); «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2014 р.); «Світ соціальних комунікацій» (Київ, 2014 р.); «Прикладні соціально-комунікаційні технології» (Київ, 2014 р.); «Європейський вибір України в контексті безпекових викликів та сучасних реалій» (Київ, 2015 р.);

– *всеукраїнських*: «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів» (Хмельницький, 2008 р.); «Другі всеукраїнські читання, присвячені пам'яті професора Миколи Павловича Ковальського» (Дніпропетровськ, 2008 р.); «Український образ світу: особливість у світовому контексті» (Київ, 2008 р.); «Видатні постаті науки, культури і освіти України» (Київ, 2008 р.); Другі Всеукраїнські Зарембівські читання «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції» (Київ, 2009 р.); «Культурна спадщина України та інформаційно-комунікативні технології» (Київ, 2010 р.); «Українознавство: історія, теорія, методологія» (Київ, 2011 р.); «Професійна освіта в галузі кіно- , телемистецтва» (Луганськ, 2010 р.); «Підсумки запровадження засад Болонського процесу в Україні: аналітична оцінка, здобутки, перспективи» (Київ, 2011 р.); «Роль українознавства у вихованні національної свідомості та гідності нової генерації українців» (Київ, 2011 р.);

«Реклама та PR: історія, сучасність та перспективи» (Київ, 2011 р.); «Стан і перспективи розвитку освіти України в умовах Болонської системи навчання» (Київ, 2012 р.); «Професійна освіта в галузі кіно-, телемистецтва» (Луганськ, 2012 р.); «Основні напрямки розвитку освіти за Болонською системою навчання в умовах України» (Київ, 2013 р.); «Інтеграція національних пріоритетів вищої школи та Болонської системи навчання в Україні» (Київ, 2014 р.); «"Молоде мистецтво" України: проблеми реалізації творчого потенціалу випускників мистецьких вишів» (Київ, 2014 р.);

– *регіональних*: «Медіаосвіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку» (Київ, 2008 р.); «Українознавство в системі освітніх закладів гуманітарного спрямування» (Київ, 2008 р.); «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2009 р.); «М. В. Гоголь в українському театрі і кіно» (Київ, 2009 р.); «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні» (Київ, 2009 р.); «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX – початку XX ст.», присвячено М. П. Старицькому (Київ, 2009 р.); «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2010 р.); «Події національно-визвольних змагань 1917–1921 років у матеріалах сучасників», присвячено 110-й річниці від дня народження поетеси та перекладачки Вероніки Черняхівської (Київ, 2010 р.); «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні» (Київ, 2010 р.); «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX – початку XX ст.», присвячено М. П. Старицькому (Київ, 2010 р.); «Сучасна освіта в Україні: європейські орієнтири» (Київ, 2010 р.); «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2011 р.); «Юрій Іллєнко та поетична школа українського кіно» (Київ, 2011 р.); «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні» (Київ, 2011 р.); «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2012 р.); «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні» (Київ, 2012 р.); «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX – початку XX ст.», присвячено видатному українському літератору, громадському й театральному діячеві М. П. Старицькому (Київ, 2012 р.); «Сучасні стратегії екранної освіти: українська версія» (Київ, 2012 р.); «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2013 р.); «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні» (Київ, 2013 р.); «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2014 р.); «Чубасівські читання» (Київ, 2014 р.); «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні» (Київ, 2014 р.), «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2015 р.); «Чубасівські читання» (Київ, 2015 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 4 монографії, 24 розділи в колективних монографіях, 64 статті в спеціалізованих фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 45 публікацій за матеріалами наукових конференцій, 13 статей в інших виданнях, 3 статті в енциклопедіях ІЕД НАНУ, 14 – у закордонних виданнях, зокрема в колективних монографіях – 2, фахових

виданнях із мистецтвознавства та культурології – 8, публікаціях за матеріалами наукових конференцій – 4. Загалом – 186 публікацій.

Структура дисертації обумовлена метою, завданнями, послідовністю, логікою проведеного дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, п'ятнадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (545 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 405 сторінок, з них – 365 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, завдання, доведено наукову новизну, окреслено матеріал, теоретичну й джерельну бази, методологію й методику дослідження, його теоретичне та практичне значення.

Розділ І **«Кінематографічна школа України як предмет дослідження»**, складається з 3-х підрозділів. У підрозділі 1.1. *«Історіографія проблеми»* здійснено огляд історико-культурологічних та кінознавчих джерел.

Обрана стратегія реконструкції етапів початкового періоду української кінематографічної школи, базується на аналізі комплексу публікацій різного спрямування: а) історії та етапів розвитку українського кінематографа, б) організації спеціалізованої фахової освіти; б) практики професійної роботи над фільмом; г) особистого внеску діячів українського кіномистецтва, їх прагненням передати досвід молоді.

Наукові дослідження, в яких висвітлювалися деякі аспекти вищезгаданої проблематики, можна умовно розподілити на декілька груп. Перша група. Історію, етапи розвитку, соціально-політичні, світоглядні проблеми українського кінематографу та телебачення, роботу закладів, пов'язаних з ним, розглядали науковці З. Алфьорова, С. Безклубенко, Л. Брюховецька, Є. Глущенко, А. Жукова, Г. Журов, В. Ілляшенко, Н. Капельгородська, І. Корнієнко, О. Кудін, Ю. Левін, М. Лєбєдєв, О. Мусієнко, С. Плачинда, Г. Погрібняк, А. Роміцин, В. Слободян, С. Тримбач, М. Фількевич, О. Шимон, Г. Чміль; вітчизняного кіно- та телемистецтва на тлі світових процесів – Г. Десятник, І. Мащенко, А. Приходько, К. Шелупахіна. У зарубіжному кінознавстві українське екранне мистецтво розглядали французький дослідник Л. Госейко, німецький – Г. Шлегель.

Друга група. Навчальні заклади України та їх роботу, 20-х – першої половини 30-х рр. висвітлюють праці А. Жукової, Г. Журова, О. Шимона, діяльність українських акторів та режисерів, які передавали творчий досвід, В. Слободян, яка у 90-ті рр. взяла низку інтерв'ю з колишніми студентами Київського кіноінституту – Т. Левчуком, Ф. Май, С. Цибульник. Вивчення української кіноосвіти до середини 30-х рр. XX ст. приділив значну увагу Р. Росляк, першим рокам української кіноосвіти, кінопедагогам та їхнім учням на Харківщині – В. Мирославський; вихованню молодих митців присвячений розділ «Кіноосвіта» в «Енциклопедії сучасної України» О. Мусієнко, довіднику

«Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. 100 років», редагований І. Безгіним, де історичний нарис належить Р. Пилипчуку та фахівцям, які особисто долучилися до розбудови навчального закладу; ВДІКу присвячені праці Ю. Мартиненка та групи російських викладачів-дослідників (видано 5 книжок, які відтворюють історію 1919–1934, 1935–1945, 1936–1953, 1956–1965 рр.).

Третя група. Специфіку режисерської роботи над фільмом, в т.ч. репетиційний метод, висвітлюють науково-методичні роботи російських режисерів Ю. Геніка, С. Ейзенштейна, Л. Кулєшова; українських – М. Іллєнка, Ю. Іллєнка, В. Ілляшенка, Т. Левчука, Ю. Терещенка, Р. Ширмана, Г. Шкляревського; секрети творчої лабораторії викладені у авторських виданнях С. Герасимова, М. Ромма; методи роботи українських митців – О. Довженка оприлюднив С. Тримбач; Г. Затворницького – В. Гайдабура; М. Верхацького – В. Кісін, М. Мерзлікін, В. Чубасов та ін.; І. Кавалерідзе – Н. Капельгородська, Т. Левчук, С. Цибульник, М. Шудря та ін.; В. Кісіна, М. Мерзлікіна, В. Чубасова – В. Вітер, В. Горпенко, І. Дніпренко, Л. Наумова та ін.; Ю. Гальперіна, Ю. Левіна, А. Народницького – О. Мусієнко; В. Денисенка, О. Довженка, Ю. Іллєнка, В. Криштофовича, М. Мерзлікіна, Л. Осики, Л. Сердюка, Ю. Терещенка – Л. Брюховецька. У колективних працях фахівців ВДІКу розповідається про історію цього навчального закладу, подальшу творчу долю педагогів і студентів, виховну роботу у майстернях С. Бондарчука, С. Герасимова, С. Ейзенштейна та ін. Матеріал про дипломні фільми випускників творчих майстерень вміщують статті і книжки, присвячені екранній культурі незалежної України І. Зубавіної, зокрема про молодіжне творче об'єднання «Дебют» та перегляди дипломних робіт випускників творчих ВНЗ «Мистецтво молодих». Проблематику художньо-освітнього простору України розглядала Л. Троєльникова, виражальні засоби мовного дискурсу у роботі митців і педагогів – А. Овчиннікова.

До методологічних проблем сучасної української школи екранних мистецтв та її освітніх засад зверталися З. Алфьорова, О. Безгін, В. Горпенко, І. Журавель, В. Скуратівський, С. Тримбач, Л. Череватенко та ін.

На окрему увагу заслуговують дисертаційні дослідження, у тій чи іншій мірі присвячені різним аспектам мистецької освіти: у мистецтвознавстві та культурології – С. Волкова, І. Зубавіної, Н. Москаленко, А. Овчиннікової, Р. Росляка, В. Слободян, Л. Троєльникової, Чжана Ї, Р. Шмагало; педагогіці – Л. Артемової, Л. Василенко, В. Воєводиної, К. Джеджері, Є. Іванова, Т. Межеріної, В. Орлової, М. Стась, Л. Троєльникової, О. Тюрікової, А. Федорової, О. Шхтар; історії – М. Виговського та ін.

Попри значну кількість публікацій про український кінематограф, проблема кіноосвіти в Україні, розкрита лише частково, фрагментарно, неповно, зокрема її роль як невід'ємної частини кінопроцесу та розвитку кіномистецтва.

Підрозділ 1.2. *«Професійна кіноосвіта в Україні у працях та документах XX–XXI ст.»* базується на огляді письмових джерел: загальнонаукових (монографії, періодичні видання, критичні огляди), навчально-методичних (розробки та

програми українських кінопедагогів), документальних (архівні матеріали, матеріали партійної та кінематографічної періодичної преси, мемуарна література), біографічних (бібліографічні видання, автобіографії), автентичних (художні, документальні та навчальні фільми, фотографії), інформативно-довідкові (фільмографічні довідники, анотовані каталоги фільмів і друкованих видань, Інтернет-енциклопедії).

Опрацьований масив різноманітних архівних матеріалів: особові справи, автобіографії митців, навчальні плани, протоколи засідань навчальних закладів, статути, звіти діяльності установ та організацій, рукописи та кінознавчі праці, листування, спогади, рецензії, щоденники, програми, фотографії, відеоматеріали, аудіозаписи тощо. Більшість інформації, зібраної у архівних джерелах, вперше вводяться у науковий обіг.

У підрозділі 1.3. «Теоретичне підґрунтя дослідження української кіношколи» визначено філософсько-культурологічними концепціями культури як феномена людського буття, кінематографії як соціально-впливового культурно-мистецького явища, ґенезу та умови розвитку українського кіно, методи дослідження української кіношколи як основи розвитку вітчизняного кіномистецтва, понятійну базу, зокрема термін «кінематографічна школа». Із проаналізованих інтерпретацій цього поняття найбільш відповідним даному дослідженню є трактування школи як «навчально-виховного закладу, системи освіти, набутого досвіду, напряму у науці, мистецтві, пов'язаного з єдністю основних поглядів, спадкоємністю основних принципів, методів творчості» (Безклубенко, 2010), «системи загальної освіти, сукупності навчальних закладів; приміщення, де знаходиться заклад; колективу учнів навчально-виховного закладу; учнів й учителів такого закладу; спеціального навчального закладу, училища, курсів і т. ін., де здобуваються професійні знання, кваліфікація; набування знань, досвіду, навичок, а також сам набутий досвід, практичні знання; форми поширення досвіду й підвищення загального культурного рівня; набутого життєвого досвіду; система практичних прийомів вивчення, засвоєння чого-небудь, оволодівання чимось; напряму у науці, мистецтві, літературі, суспільно-політичній думці» (Ожегов, 1986). Щодо визначення поняття «кіношкола», змістовно, наголошено на такому аспекті, як «науковий, літературно-художній або суспільно-політичний напрям, якому належать певні відмінні властивості» (Ушаков, 1935), «руководство з вивчення конкретного мистецтва», «літературний, філософський або художній напрям, котрий має послідовників» (Чудинов, 1910). Взявши за основу ці трактування терміна «школа» та додавши «традиційний інститут соціалізації, освіти та виховання», ми використовуємо саме таке розуміння, оскільки сучасна наука ще не виробила єдиних критеріїв щодо дефініції феномена кіношколи.

Відтак стає очевидним наявне історичне протиріччя між потребою суспільства у системному знанні закономірностей поетапного розвитку вітчизняного кіномистецтва, відсутність цілісної концепції щодо ґенези та формування в Україні національної кіношколи, недостатня розробленість методології

осмислення кінематографічної освіти як суттєвої складової вітчизняної художньої культури, вплив на неї ідеології, державної політики, інших соціокультурних факторів.

Другий розділ «Реформування та оптимізація системи радянської кінематографічної освіти 30-х рр. ХХ ст. як передумова формування української кіношколи» складається із трьох підрозділів, в яких відстежено специфіку передачі творчого досвіду в Україні провідними вітчизняними кіномитцями в добу зміну парадигми кінематографічної школи 30-х рр. ХХ ст.

У *підрозділі 2.1. «Вплив науково-методичних та професійно-виховних аспектів С.М. Ейзенштейна та Л.В. Кулєшова на українську кіношколу»* розглянуто передачу творчого досвіду «кіномолодняку» Україні двох визнаних метрів радянського кінематографу і кінопедагогіки С. Ейзенштейна і Л. Кулєшова.

Митець-реформатор, учень В. Мейєрхольда, режисер театру та кіно, С. Ейзенштейн, упродовж життя поєднував творчу роботу з виховною та науковою. Автор всесвітньовідомих фільмів «Страйк» (1924), «Панцерник "Потьомкін"» (1925), «Жовтень» (1927), «Старе і нове» (1929), після повернення з творчого відрядження до Європи і Америки, Ейзенштейн разом з іншими викладачами московського кіноінституту порушив питання про необхідність «ув'язування навчання з виробництвом», впровадження в життя концепції Б. Шумяцького заснування кінематографічного міста («радянського Голівуду») із розвиненою інфраструктурою і замкненим циклом виробництва, для чого було потрібно багато висококласних фахівців. Внаслідок перерахованих причин змінювався процес підготовки кадрів для кіно як в Росії, так і в Україні.

Відзначені дослідниками здобутки С. Ейзенштейна в теорії і практиці кіноосвіти, не торкалися передачі творчого досвіду українському «кіномолодняку», хоча про це є згадки учасників подій, робітників Київської кінофабрики та Київського державного інституту кінематографії (КДІК), що дозволяє припустити можливість нетривалих відряджень або майстер-класів в Україну. З'ясовано, що у другій половині 1934 р. С. Ейзенштейн відвідав Одесу для відбору абітурієнтів до Академії при ВДІКу, яка за його активної участі була створена на базі Московського кіноінституту. Він побував на Одеській кінофабриці, де ознайомився з молодими кінематографістами. Кожному з відібраних було запропоноване спеціальне, розроблене С. Ейзенштейном завдання з режисури, яке вони мали приготувати на вступний іспит. Також у 30-х рр. С. Ейзенштейн (за одними даними разом з Г. Александровим) приїздив в Київ для передачі творчого досвіду молодим українським кінематографістам, що підтверджує рукопис автобіографії 1964 р. Є. Цибульник (архів Національної кіностудії художніх фільмів ім. О.П. Довженка) та публікації М. Фількевіча та Р. Росляка.

Попри відсутність в українських архівах інформації про перебування видатного радянського сценариста, актора, режисера, теоретика кіно, одного із засновників російської школи кінопедагогіки Л. Кулєшова у КДІКу, про його викладання у Київському кіноінституті (разом з О. Хохловою) згадували Т. Левчук, Г. Григор'єв. Підтверджує читання Л. Кулєшовим курсу лекцій з

кінорежисери у 1933 р. його власноручний запис (архів Всеросійського державного університету кінематографії ім. С.А. Герасимова). Паралельно з роботою у КДІКу він проводив майстер-класи щодо запровадження репетиційного методу на Київській кінофабриці, де студенти проходили виробничу практику. Знання, здобуті Т. Левчуком, Г. Крикуном та ін. студентами КДІКу від С. Ейзенштейна та Л. Кулєшова, вони використовували як у подальшій творчій, так і кінопедагогічній діяльності в якості художніх керівників курсів режисерів.

У підрозділі 2.2. «Акторська школа Г.О. Авенаріуса та В.С. Юнаківського на Київській кінофабриці як альтернатива інститутському навчанню кіноакторів» розглянуто творчу, наукову і кінопедагогічну діяльність в Україні провідного драматурга, кінознавця, педагога В.С. Юнаківського (Іванова) та кінознавця, кінопедагога, одного з засновників та палкого розбудовника Держфільмофонду СРСР «Білі стовпи» Г.О. Авенаріуса.

Переважно їхнє виховання творчих кінематографічних кадрів пов'язують лише з московським кіноінститутом, хоча їх вклад у формування української кінематографічної школи не менш значний. В. Юнаківський, запрошений у 1925 р. як учень «ідеолога московської біомеханічної теорії виховання кіноактора» В. Ільїна, викладав в Одеському державному технікумі кінематографії (ОДТК) Всеукраїнського фото-, кіно управління (ВУФКУ), писав сценарії, в якості викладача і режисера керував групою українських студентів під час зйомок художніх фільмів «Млин на галявині» («Димок на галявині») та «Вирвана сторінка».

Випускник Одеської акторської студії ТДРФК (Товариство друзів радянського фото й кіно), операторського факультету ОДТК ВУФКУ, Г. Авенаріус був деканом художнього і операторського факультетів Київського кіноінституту, де читав лекції з «Історії зарубіжного кіномистецтва», «Історії радянського кіномистецтва», «Сценарної справи» тощо. Курс історії кіномистецтва, який він у Києві розробив як авторський, буде в майбутньому успішно використовуватися в Москві.

На основі архівних документів і спогадів колишніх студентів (С. Цибульник, К. Раднюк та ін.) проаналізовано специфіку підготовки кіноакторів та інших спеціальностей КДІКу. За реформою 1934 р. найкращі студенти-кіноактори після другого курсу були направлені «довчатись» до Акторської школи на Київській кінофабриці, яку Г. Авенаріус та В. Юнаківський заснували та очолювали протягом першого навчального року. Інші студенти-кіноактори були вимушені поступати заново в Київський державний театральний інститут (КДТІ) на акторів театру, адже набір до кіноакторського факультету КДІКу з 1934 р. було відмінено. Їх прізвища відновлені в результаті архівного пошуку.

Акторська школа на Київській кінофабриці мала багато спільних рис з кіноакторськими майстернями на «Мосфільмі» та «Ленфільмі», оскільки була заснована внаслідок однієї реформи. У 1934 р. в Москві була відкрита акторська майстерня під керівництвом Б. Захави, де колишні студенти кіноакторського курсу Московського кіноінституту продовжували навчання на кінофабриці, а в

Ленінграді – під керівництвом Б. Зона, де професіоналів перевчали для потреб звукового кінематографу. Виховний процес у киян, як і у москвичів та ленінградців, проходив у неналежних умовах з мізерним фінансуванням, проте майстри намагалися мінуси перетворити в плюси, а тому ставили завдання своїм учням грати етюди без гриму і костюмів з уявними предметами. Усі майстерні знаходились під пильною увагою кінематографічного керівництва, провідних режисерів і акторів кіно, іспити в Москві і Ленінграді широко висвітлювалися у пресі. Не має даних по іспитам школи кіноакторів у Києві, проте можна зробити припущення, що іспити 1935 року були не зовсім вдалими, адже на Київській кінофабриці відбулася зміна керівництва акторської школи.

У 1935 р., після завершення першого року навчання акторської кіношколи на Київській кінофабриці, В. Юнаківський перебрався до Москви, де викладав у ВДІКу. Г. Авенаріус спробував відкрити Вищі курси кінорежисерів при КДІКу, провів вступні іспити до режисерської лабораторії О. Довженка, однак не маючи перспектив у Києві, також подав заявку до ВДІКу, де невдовзі почав викладати, хоча на прохання керівництва Навчального кінокомбінату «Українфільм» повертався до Києва для читання лекцій з історії кіно в Українському інституті кінематографії (так на той час інколи називали КДІК), на Київській кінофабриці у режисерів-лаборантів та в оновленій акторській школі вже під керівництвом А. Панкришева. За викладом подій у пресі 30-х рр. з'ясовано, що 1935 р. розпочала роботу майстерня кіноакторів на Тбіліській (Тіфліській) кінофабриці, а у 1936 р. – на Одеській кінофабриці «Українфільм» під керівництвом Ф. Кнорре.

У підрозділі 2.3. «Передача творчого досвіду в умовах кіновиробництва: режисерська бригада (лабораторія) І.П. Кавалерідзе» проаналізовано перенесення виховання режисерів кіно з розформованого кінорежисерського факультету Київського державного інституту кінематографії на так зване виробництво, що обумовило організацію на Київській кінофабриці двох режисерських лабораторій (бригад), одну з яких очолив І. Кавалерідзе.

Функціонування аналогічних режисерських лабораторій (майстерень) на інших кінофабриках Радянського Союзу доведено роботою принаймні двох майстерень на кінофабриці «Ленфільм» – під керівництвом Л. Трауберга; під орудою І. Трауберга та О. Файнциммера. Їхнім завданням було підвищення кваліфікації працівників кінематографу – асистентів.

На основі аналізу тогочасної преси, зокрема, українського журналу «Радянське кіно», з'ясовано навчальні кроки бригади І. Кавалерідзе щодо написання сценаріїв молодими режисерами для серії «Українські пісні на екрані». Маючи досвід керування бригадою молодих митців на Одеській кінофабриці з 1931 р. І. Кавалерідзе в подальшому співпрацював зі своїми учнями, наприклад, з М. Топчієм.

Взимку 1936 р., після статті «Груба схема замість історичної правди. Про картину Українфільму "Прометей"» у головній газеті СРСР «Правда», фільм «Прометей» в рамках всесоюзної боротьби із формалізмом, був підданий акту

критики, що здійснювався впродовж чотирьох днів на Київській кінофабриці у вигляді так званого «прорублення». Змушене публічне каяття творців фільму не припинило діяльності бригади І. Кавалерідзе, про що свідчить стаття митця «Відповідальний іспит», у якій він пояснював засади діяльності кінонавчального закладу. З'ясовано подальшу долю учнів бригади І. Кавалерідзе та самого майстра, причини припинення його офіційної практики у кінонавчальних закладах України.

У **Третьому розділі «Розгортання та посилення бази професійно-виховної підготовки режисерів і акторів у 40–50-х рр. як фундаменту української кіношколи»** реконструйовано зміст маловідомих експериментів 40-50-х рр. по передачі творчого досвіду, здійснених провідними українськими режисерами та акторами.

У підрозділі 3.1. «Г.Д. Затворницький та його мистецько-наставницька діяльність від Кіноекспериментальної майстерні до Театру-студії "Гроно"» проаналізовано творчі ідеї учня Л. Курбаса і В. Мейєрхольда з виховання молодих митців, їх еволюцію (др. пол. 20-х рр., др. пол. 30-х рр., перш. пол. 40-х рр.), його кінопедагогічну діяльність, що базувалась на пошуках різних варіантів професійної діяльності. Розпочата у Києві в Кіноекспериментальній майстерні (КЕМ) 1926 р., де ним разом з учнями було знято короткометражні фільми «Виновий (піковий) валет» (1928), «Дайош» (1929), наприкінці 20-х рр. виховна робота була перенесена у Дніпропетровськ, де Г. Затворницький організував Театр робітничої молоді (ТРАМ) і Театр юного глядача (ТЮГ). Від початку 30-х рр. він працював сценаристом і режисером Київської кінофабрики, де зняв художньо-документальні фільми «Дніпробуд» (1931) і «Транспорт» (1932), з 1932 р. у Москві – старшим науковим співробітником Науково-дослідницького кінофотоінституту, поєднуючи роботу з невеликою практикою в Державному інституті кінематографії. Після повернення в другій половині 30-х рр. до Києва, друкував фахові статті, займався творчою роботою на Київській кінофабриці: був співрежисером Л. Френкеля на фільмі «Том Сойєр» (1937). Набутий творчий досвід Г. Затворницький намагався передавати молоді в Школі з підготовки молодих режисерських кадрів.

Документально підтверджено, що наприкінці 1938 р. Г. Затворницького заарештували. Після звільнення у 1940 р. він працював у студії (навчальному закладі, в якому готували театральних акторів) при Київському театрі ім. І. Франка як режисер-педагог. Під час окупації Києва Г. Затворницький був художнім керівником третього акторського курсу Музично-драматичної академії України ім. М. Лисенка, до складу якої входив Київський театральний інститут. Після закриття цього навчального закладу у 1942 р. створив театр-студію (творчу лабораторію) – Музично-драматичний ансамбль при Київській консерваторії. У 1943 р. театр-студія отримала назву «Гроно». Після війни вищевказана діяльність Г. Затворницького була кваліфікована як співпраця з окупантами, за що він на багато років потрапив до сталінських таборів. Попри реабілітацію і суттєвий вклад у виховання української творчої молоді, згадки про його

кінопедагогічні й театральні експерименти у радянських наукових виданнях були відсутні.

Підрозділ 3.2. «"Люди з чистою совістю" як навчальний майданчик Школи кіноакторів Б.М. Дмоховського при Київській кіностудії художніх фільмів» відтворює ситуацію в українській післявоєнній кіноосвіті. Після реевакуації до України Київської кіностудії художніх фільмів, Київського державного інституту кіноінженерів (так став називатися Київський державний інститут кінематографії), Київського державного інституту театрального мистецтва (КДІТМ) (з 1944 р. назва Київського державного театрального інституту, з 1945 р. – імені І.К. Карпенка-Карого), українських театрів і кіностудій внаслідок військових втрат повстало питання поповнення штатів молодими акторами і режисерами театру і кіно. Єдиний в Радянському Союзі творчий заклад з кінематографу, Всесоюзний державний інститут кінематографії (ВДІК) у Москві, не справлявся з державними потребами. У поновленій у Києві Школі кіноакторів завданням режисера і одночасно художнього керівника студентів було допомагати молодим акторам набувати творчий досвід під час зйомок фільму «Люди з чистою совістю». Проведений аналіз діяльності таких українських шкіл-студій при театрах свідчить про масову підготовку в другій половині 40-х рр. акторів і режисерів, де педагоги студій – А. Бучма, А. Гозенпуд та ін. реалізовували відповідні методи виховання, в той час, як КДІТМ та КДІК на цей час фахівців творчих кіноспеціальностей не випускали.

Виявлено, що провідне місце серед інших належало Школі кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів, яку очолив Б. Дмоховський, адже її діяльність, реконструйована за джерелами з архіву-музею Національної кіностудії художніх фільмів ім. О.П. Довженка, фондів ЦДАМЛМ України, свідчить про значно вищий теоретико-практичний рівень у порівнянні із акторськими студіями при українських театрах – Київському державному театрі музичної комедії під керівництвом Б. Балабана, Харківському державному українському театрі ім. Т. Шевченка (колишній театр «Березіль») під орудою О. Сердюка, Львівському театрі ім. М. Заньковецької під керівництвом Б. Романицького, Ворошиловградському обласному театрі, яку очолив В. Довбищенко тощо. Студенти Б. Дмоховського, наприклад, брали участь у підготовці та зйомках фільму «Люди з чистою совістю» за однойменним твором випускника Академії ВДІКу та режисерської лабораторії П. Вершигори, який під час війни заслужив звання генерал-майора та став Героєм Радянського Союзу.

З аналізу документів виявлено ідеологічні причини зупинки фільму, написання сценарію та зйомок іншими фахівцями. Попри ситуацію, що склалася, Б. Дмоховський не припинив навчання студентів-кіноакторів, перенісши виховний процес на театральну сцену. Захист дипломної роботи – вистави «Міщани» М. Горького, отримав високу оцінку присутніх, в тому числі професійних журналістів з газети «Радянське мистецтво» та І. Савченка.

У підрозділі 3.3. «Творча і виховна робота І.А. Савченка зі студентами-режисерами під час фільмування "Третього удару" і "Тараса Шевченка"»

проаналізовано діяльність українського кінорежисера як художнього керівника курсу кінорежисерів у ВДІКу на Київській кіностудії художніх фільмів під час зйомок фільмів «Третій удар» (1948) і «Тарас Шевченко» (1951).

З'ясовано, що виховання І. Савченком майстерні кінорежисерів представляло собою пошук у рамках офіційної кіноосвіти власної творчо-виховної парадигми, адже плеяду кінематографістів, підготовлених ним у ВДІКу називають «конгломератом войовничих індивідуальностей». Це В. Алов, О. Наумов, М. Хуциєв, Ф. Миронер, М. Озеров, Г. Габай, М. Фігуровський, Ю. Вишинський, О. Коренєв, Г. Мелік-Авакян, Л. Файзиєв, Д. В'ятич-Бережних, О. Данилов, С. Параджанов. Піклуючись, аби студенти були на зйомках, І. Савченко звертався до керівництва ВДІКу із проханням забезпечити їх участь у зйомках навіть під час навчального року. Знімальна група «Третього удару» була поділена на підгрупи, які працювали паралельно: одна знімала натуру в Криму, інша – комбіновані і трюкові сцени, ще одна – морські зйомки, наступна – готувала павільйони студії. Студентам доручали і розробку акторських епізодів, і режисерські завдання. Зйомки фільму як навчальний процес включав перегляд відзнятого матеріалу і практичне заняття з монтажу, вечірню п'ятихвилинку – детальний аналіз знімального процесу; приймання об'єкту – лекцію з образотворчого мистецтва. Таке поєднання теорії і практики дало виключно плідні результати. Залучення студентів до зйомок з можливістю проявити себе у якості режисера засвідчив продуктивність моделі навчання Савченка щодо виховання режисера-практика. Таку діяльність планував свого часу і Б. Дмоховський, але за несприятливих умов не зміг повністю утілити. Дієвість системи передачі творчого досвіду І. Савченка підтвердили успіхи його учнів, в тому числі й тоді, коли фільм «Тарас Шевченко» після передчасної смерті вчителя завершений О. Аловим і В. Наумовим, отримав Державну премію, а фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» став класикою українського кіно.

Підрозділ 3.4. «Курбасівські традиції у режисерсько-акторських майстернях М.П. Верхацького: від театру до екранних мистецтв» висвітлює виховну діяльність українського режисера, театрознавця, театрального педагога від режисера-лаборанта до професора КДІТМ ім. І.К. Карпенка-Карого. Секретар режисерського штабу «Березоля» Л. Курбаса, він попри репресії і несправедливе забуття свого вчителя, зумів зберегти та згодом відродити у своїй творчій та науковій діяльності, а згодом і навчальному процесі мистецькі та педагогічні традиції свого видатного вчителя.

З'ясовано, що після переводу 1938 р. кінооператорського факультету Київського державного інституту кінематографії до Москви, Україна була позбавлена можливості виховувати фахівців творчих кіноспеціальностей, а КДІК став Київським державним інститутом кіноінженерів, в якому вчили спеціалістів з технічних спеціальностей. Молоді люди, які мріяли стати кінорежисерами або кіноакторами, їхали до ВДІКу або ж поступали у КДІТМ ім. І.К. Карпенка-Карого. У таких умовах театральний режисер і педагог М. Верхацький, реалізував ідею виховання в об'єднаних майстернях театральних

режисерів і театральних акторів, не лише як діячів театру, а й майбутніх митців екрану. Він заступив на цьому місті режисера театру В. Довбищенка, викладача акторської майстерності КДІКу та акторської школи під керівництвом А. Панкришева. В. Довбищенко, колишній студент режисерської лабораторії на Київській кінофабриці, який був режисером-постановником (спільно з В. Галицьким) короткометражного художнього фільму «Кандидат» (1937, інша назва – «Чий кандидат?»), рано пішов з життя. Випускниками майстерні Довбищенка-Верхацького стали кінорежисери-педагоги В. Чубасов та Р. Єфименко.

У навчанні студентів у майстернях М. Верхацького провідною була система, сформована у мистецькому об'єднанні «Березіль». Її вивчали актори-старшокласники у заснованій М. Верхацьким трирічній театральній студії при Будинку культури «Більшовик». До цієї роботи залучалися студенти-режисери М. Верхацького, серед яких В. Кісін. Випускники студії поступали до КДІТМ, продовжуючи навчання у Верхацького та його учнів – В. Кісіна, М. Мерзлікіна. У руслі ідей Л. Курбаса, М. Верхацький запропонував ідею випуску курсу не як окремих акторів і режисерів, а як єдиного творчого театру-організму – «Молодіжного театру». Однак, після гастролей у заснуванні Молодіжного театру було відмовлено, а учні Верхацького потрапили до різних театрів.

Підсумовано, що завдяки майстерням М. Верхацького, сформувалася традиція навчання, яка керувалася методикою Л. Курбаса. Її носіями та продовжувачами стали В. Кісін, В. Чубасов, Р. Єфименко, Ф. Соболєв, М. Мерзлікін, В. Вітер, В. Нечипоренко – авангард української школи екранних мистецтв.

Розділ четвертий «Розбудова та інтенсифікація української кіношколи в умовах організації кінофакультету при КДІТМ у 60-ті рр.» складається із п'яти підрозділів, в яких висвітлено якісно новий етап розбудови української кінематографічної школи внаслідок створення спеціалізованого ВНЗ, в якому відновили підготовку творчих фахівців для українського кінематографу.

У підрозділі 4.1. «Режисерсько-акторська майстерня В.І. Івченка» розкриває обставини призначення цього режисера театру і кіно керівником першої майстерні кінорежисерів-кіноакторів, що розпочала роботу у 1961 р. Виховна парадигма В. Івченка полягала у ненав'язливій корекції діяльності студентів, однак уважного ставлення до їх поглядів на кіно, свободі вибору будь-якої теми за умови її доведення. В результаті В. Івченком були підготовлені видатні українські митці, у яких, як згадував А. Микульський «екран ніколи не був порожнім, без думок». Наслідуючи традиції О. Довженка, у 1963–1964 навчальному році студенти цієї майстерні працювали з нещодавно оприлюдненими щоденниками видатного режисера-педагога, маючи завдання створити монтажний сценарій. Сприймаючи своїх учнів як колег, В. Івченко продовжував їм допомагати й надалі. Проте митець захищав не лише власних студентів, про що свідчить захист від нападок стрічки «Комісари» (1969) на той час молодого режисера М. Мащенка.

Творчий шлях випускників майстерні В. Івченка уможливив вихід їх звершень в кіномистецтві. Окремо виділено творчу та виховну діяльність учня

В. Івченка В. Горпенка, сучасного провідного українського діяча екранних мистецтв, педагога ІЕМ КНУТКТ ім. І.К. Карпенка-Карого, ІТКТ КиМУ, організованого й очолюваного ним Інституту екранних мистецтв.

У підрозділі 4.2. «Кінозйомка як фахова підготовка режисерів художнього фільму у виховній практиці Т.В. Левчука» розглянуто шляхи передачі творчого досвіду у трьох майстернях режисерів кіно.

Завдяки якостям творчої особистості Т. Левчука, притаманного йому вмінню відстоювати особисту позицію, тяжінню до експерименту та пошуків нового, природною рисою було відкриття молодих талантів. Одним з них є Р. Балаян, студент Єреванського театрального інституту, який був залучений до зйомок фільму Київської кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, що знімався у вірменських горах. З інтерв'ю з В. Горпенком, який був запрошений як другий педагог до третьої майстерні Т. Левчука, з'ясовано особливості виховного процесу курсу Т. Левчука, на якому навчалися не лише студенти з України, а й з зарубіжних країн. Розглянуто основні положення підручника «Кінорежисура», написаного Т. Левчуком у співавторстві з режисером В. Ілляшенком. Оприлюднене список учнів Т. Левчука та їх подальший творчий шлях.

У підрозділі 4.3. «Специфіка виховання В.П. Неберою режисерів документального фільму» проаналізовано його методи підготовки фахівців документального кіно. Своє формування як режисера кіно, митця та наставника творчої молоді В. Небера пов'язував із лекціями-роздумами І. Савченка про специфіку кінорежисури, образне рішення картини, мислення художника, вміння знаходити в життєвих подіях і явищах складні психологічні і соціальні зв'язки. Це відбувалося під час проходження В. Неберою та його однокурсником А. Слісаренком практики на фільмі І. Савченка «Тарас Шевченко».

У відкритій 1963 р. майстерні В. Неберою була здійснена перша фактична спроба підготовки режисерів документального кіно на кінофакультеті КДІТМ ім. І.К. Карпенка-Карого, що у подальшому переросла у роботу в декількох майстернях режисерів цього виду кіно і таким чином стала основою для появи цілої плеяди українських митців-документалістів. Вміння В. Небери захоплювати любов'ю до документального кіно, творче відношення до цієї роботи, суттєво впливало на студентство. Так, Ю. Терещенко, який планував працювати в ігровому кіно, під впливом свого вчителя зацікавився документалістикою, а згодом отримав визнання саме як режисер документальних стрічок. Завдяки інтерв'ю з ним реконструйована низка виховних елементів майстра, зокрема, принцип «слідкуй за рукою», який складався з безжального перемонтажу студентських фільмів. В результаті молодий режисер, порівнюючи варіанти опрацювання матеріалу – власного та художнього керівника, міг зробити важливі висновки. Оминаючи лекційну практику, В. Небера наполегливо заохочував учнів читати, чим виробляв у них самостійність суджень. Як наслідок, більшість його учнів стали видатними майстрами попри всі випробування й труднощі життя. Підкреслено, що кінодокументалістику та водночас кінопеда-

гогіку В. Небери продовжують його учні Г. Шкляревський, Ю. Терещенко, С. Буковський та ін.

Підрозділ 4.4. «Перша українська майстерня режисерів науково-популярного кіно Г.Т. Крикуна» висвітлює особливості творчо-педагогічного шляху майстра науково-популярного фільму, автора понад 30 картин. Студент-активіст першого набору кінорежисерів КДІКу, після отримання диплому він навчався в аспірантурі цього закладу, а згодом працював режисером-лаборантом на Київській кінофабриці, режисером науково-популярного кіно на кіностудії «Київучфільм». Ним знято повнометражні ігрові стрічки «Над Черемошем» (1954), «Дівчина з маяку» (1956), «Вогненний міст» (1958, у співавторстві з М. Романовим). Засади виховної діяльності Г. Крикуна реконструйовано за спогадами його учнів, які свідчать, що свобода творчості, яку він надавав, не була вседозволеністю, оскільки студентів, які не показували достатніх знань, безжально відраховували. Виховна парадигма Г. Крикуна відрізнялася копіткою грунтовною підготовкою майстра до лекцій, які він проводив навіть під час важкої хвороби. Не зупинила майстра й операція, після якої він монтував стрічки вдома, де за процесом спостерігали студенти. У своїй діяльності Г. Крикун спирався на традиції школи майстерності та принципи виховання попередників – О. Довженка, О. Гавронського, Л. Кулєшова, І. Савченка, у яких він сам вчився у КДІКу та на знімальних майданчиках Київської кіностудії. Він вважав за необхідне передати ці знання наступникам, що допомагало формуванню української кіношколи. Г. Крикун, як і В. Небера, домагався, аби учні після отримання дипломів, працювали за фахом. Список майстерні режисерів науково-популярного фільму Г. Крикуна, висвітлює їх подальшу творчу і кінопедагогічну діяльність. Наступниками Г. Крикуна, кінорежисерами, які продовжують формувати українську школу екранних мистецтв, стали його учні Ю. Некрасов, К. Крайній, В. Костилєва.

У підрозділі 4.5. «"Совість" як творчо-експериментальний варіант передачі режисерсько-акторському колективу мистецьких і громадянських принципів В.Т. Денисенка» проаналізовано творчо-виховні методи роботи майстра.

На основі документального матеріалу простежено віхи життя В. Денисенка: окупаційні випробування, навчання у КДІТМ, арешт під час післявоєнної хвилі сталінських репресій, звільнення з таборів, закінчення навчання у КДІТМ в майстерні М. Крушельницького, творчу роботу на Київській кіностудії, де він зняв ігрові стрічки «Роман і Франческа» (1960), «Мовчать тільки статуї» (1962), «Сон» (1964), «На київському напрямі» (1967), «Важкий колос» (1969), «Повість про жінку» (1973), «Жниці» (1978), «Високий перевал» (1982) та ін. Висвітлено риси характеру, як-от, мужність, рішучість, принциповість, які позитивно впливали на його вихованців. Сімнадцятирічним студентом В. Денисенко опублікував в газеті «Радянське мистецтво» статтю «У майбутні артисти або репліка з приводу», скандал після якої мав значний розголос у партійному і мистецькому середовищі України. У мемуарах К. Степанкова, який викладав у

двох майстернях В. Денисенка, описано різкий виступ митця на II з'їзді Спілки кінематографістів України тощо.

Проаналізована виховна діяльність В. Денисенка у кінорежисерсько-кіноакторській майстерні на кінофакультеті КДІТМ, де у якості акторів, асистентів, помічників режисера, адміністраторів учні майстерні брали участь у зйомках усіх фільмів майстра. Реконструкція зйомок стрічки «Совість», створеної у с. Копилов Макарівського р-ну, показала, що це був унікальний експеримент в українській кінематографічній школі, коли майстер з учнями, усупереч тогочасним правилам радянського кіновиробництва і кінопедагогіки, зняв повнометражний художній фільм, в якому його студенти виконали не лише більшість ролей, але й опанували усі кіноспеціальності в жорстких умовах фактичного самофінансування. Відсутність держзамовлення та ідеологічні «проколи» призвели до того, що стрічка «Совість» не лише не потрапила принаймні до республіканського прокату, але й ледве не була знищена.

Показ знятих його учнями-режисерами дипломних короткометражних фільмів за творами Л. Українки, які планували об'єднати в альманах до ювілею письменниці та продемонструвати по всіх кінотеатрах України, також не здійснився, попри те, що фільми О. Мороза, О. Кибальника, В. Криштофовича були вдалими. У зв'язку із передчасною смертю В. Денисенка студентів-кінорежисерів другої майстерні вивів на диплом М. Мащенко. Учень В. Денисенка – В. Криштофович на кінофакультеті КДІТМ підготував дві майстерні режисерів художнього фільму. До наукового обігу введено повний список режисерської і акторської частин майстерні, прізвища педагогів; відновлено факти, що висвітлюють специфіку виховного процесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано комплексне дослідження української кіношколи, зокрема види й форми передачі власного мистецького досвіду провідними режисерами та акторами у творчих кінозакладах України. У висновках підсумовано й узагальнено основні положення та результати дослідження, підкреслено сутність української кінематографічної школи як культурно-мистецького феномену світового рівня, позначеного яскравою художньою самобутністю, світоглядно-ментальними рисами та власними традиціями професіоналізації й академізації.

1. Дослідження української кіношколи, її теоретичних, практичних і мистецьких засад, спадкових культурних традицій та художніх властивостей є першою мистецтвознавчо-культурологічною спробою комплексного вивчення означеної проблематики, здійсненою на основі широкого міждисциплінарного дискурсу із залученням як кінознавчих методів аналізу, так і методів та методик суміжних гуманітарних дисциплін: документознавства, біографістики, педагогіки. Критичний аналіз писемних та інших джерел засвідчив, що, попри широке й грунтовне дослідження українськими мистецтвознавцями і культуро-

логами багатьох аспектів української кінематографічної системи, кіновиробництва, кіномистецтва, проблема формування кінематографічної школи й виховної діяльності провідних вітчизняних режисерів і акторів донині не була предметом спеціального мистецтвознавчо-культурологічного дослідження.

2. На основі багаторівневого аналізу доведено, що процес формування української кіношколи розпочався із середини 1930-х років в умовах радикальних загальнодержавних та соціально-політичних змін, що відбувалися після революції 1917 року, національно-визвольних звитяг доби громадянської війни, непу і мистецьких пошуків «буремних» 1920-х років, індустріалізації, колективізації, Голодомору та репресій 30-х років XX ст.; у 1940-х роках – в умовах загальносвітових подій, а саме Другої світової війни та періоду післявоєнного «сталінського малокартиння»; у 1950-х роках – на тлі внутрішньодержавних завдань відбудови й налагодження повоєнного життя та соціалістичного культурного будівництва; у 1960-х роках – в умовах певної демократизації системи управління, зростання виробничої та соціальної інфраструктур, що отримали назву «хрущовської відлиги». Хронологічними віхами формування української кіношколи стали 1930-ті роки – період радикального реформування системи кіноосвіти, 1940–1950-ті роки, зумовлені сталінським та постсталінським ідеологічним тиском і стагнацією, 1960-ті роки, позначені рухом україномовних шестидесятників та водночас подальшим напруженням «боротьби з капіталістичною системою». Період 30–60-х років XX ст. є початковим, базовим і визначальним для подальшого зростання й розвитку української кінематографічної школи.

3. У результаті цілеспрямованого відбору документальної інформації про стан та особливості українського кіномистецтва 30–60-х років XX ст., було проведено опрацювання й систематизації джерел за групами: 1) матеріали фондів українських державних, галузевих і приватних архівів, у яких зберігаються документи щодо кінонавчальних закладів України та викладачів і студентів; 2) матеріали деяких російських архівів зі схожою проблематикою; 3) українська й загальносоюзна фахова та партійно-комсомольська преса; 4) фундаментальні праці радянської доби з історії українського кінематографа й кіноосвіти; 5) новітні дослідження українських і закордонних мистецтвознавців та культурологів з історії українського кіно й кіноосвіти як новітньої історії, так і доби СРСР; 6) наукові дослідження життєвої та творчої діяльності провідних вітчизняних режисерів і акторів, які займалися передачею творчого досвіду молодому поколінню фахівців екранних мистецтв; 7) мемуарна спадщина митців, їхніх учнів і колег – створено базу для комплексного дослідження української кінематографічної школи, визначено її початковий період, доповнено її історію значною низкою документів; розширено можливості дослідження української кінематографічної школи, її генези. Відкриття засекречених раніше архівних фондів або навіть цілих архівів (центральних – ЦДАВО України, ЦДАГО України, ЦДАМЛМ України; державних – ДАК; галузевих – ГДА СБУ тощо), приватних архівів безпосередніх учасників подій минулого сприяло об'єктивізації

даних і науковому переосмисленню історії українських екранних мистецтв та кіноосвіти, роботи установ і закладів, особистого вкладу діячів кіно у формування української кіношколи на сучасному рівні. Виявлені й систематизовані історичні документальні джерела, що зберігаються в архівах, музеях, бібліотеках України та за кордоном, конкретизують інформацію про формування української кінематографічної школи, діяльність вітчизняних митців-вихователів з кінофаху, їхній творчий та мистецький доробок. Розгляд ступенів вивчення означеної проблеми українськими й закордонними кінознавцями у свою чергу засвідчив, що мистецтвознавча проблематика радянських часів була сфокусована на ідеологічних питаннях, що призводило до тенденційного розгляду або замовчування багатьох важливих аспектів. Аналіз писемних джерел і віднайдених архівних документів є підставою до сучасного перегляду засад кінематографічної школи в Україні в напрямі незаангажованості й об'єктивності.

4. Аналіз змістовно-смислового наповнення проблематики української кінематографічної школи, зокрема концепції щодо її початкового етапу як базової платформи подальшого розвитку українського кіномистецтва, показав, що її вивчення й оприлюднення в радянський період прямо залежало від ідеологічних установок, партійної цензури, політичних нашарувань антагоністичного характеру. Після здобуття Україною незалежності, активізації її євроінтеграційного вектора розвитку принципові зміни поширилися і на рівень мистецтвознавчо-культурологічних досліджень, що базуються на принципах історичної об'єктивності, ретельної реконструкції реалій суспільного й культурного життя певних історичних періодів, реабілітації та поверненні до наукового обігу імен представників тогочасної культури, фахівців, які готували зміну діячів кіномистецтва – режисерів та акторів.

5. На основі методу реконструкції відтворено картину загальносоюзної та української систем кінематографічної освіти, виховання професійних діячів кіно. Порівняння роботи закладів України з аналогічними навчальними закладами інших республік колишнього СРСР виявили, що реформа кіноосвіти 1934 року істотно змінила діяльність Академії при Вищому державному інституті кінематографії (ВДІК). У цьому оновленні суттєва роль належала С. Ейзенштейну та Л. Кулєшову, система художніх уявлень та сміливі творчо-наставницькі експерименти яких поширилася на організаційну й педагогічну діяльність Академії при Вищому державному інституті кінематографії та Київського державного інституту кінематографії; практику фільмування не лише в Росії, але й Україні.

Архівні документи, публікації, мемуари та перекази співробітників Кіностудії підтверджують факти передачі творчого досвіду в 30-х роках XX ст. провідними радянськими режисерами С. Ейзенштейном та Л. Кулешовим на Київській та Одеській кінофабриках, навчання молоді за допомогою майстер-класів та курсу лекцій у Київському державному інституті кінематографії, що сприяло формуванню кінематографічної школи в Україні.

6. Вивчення форм та видів навчальних закладів виявило практично-організаційні основи української кіношколи, одним із варіантів якої було виховання кінематографістів безпосередньо на виробництві. Аналіз діяльності Академії при ВДІКу засвідчив, що в межах зміни парадигми української кіношколи внаслідок реформи радянської кіноосвіти 1934 року діяльність ВККР при КДІКу мала будуватися за аналогією до Академії при ВДІКу, що допомагає зрозуміти заплановану картину виховання режисерів кіно у ВККР при КДІКу. Іншою формою навчання кінорежисерів і кіноакторів були заклади кіновиробництва, які, згідно з реформою 1934 року, перетворилися на мистецькі школи, лабораторії, майстерні при кінофабриках. На Московській, Ленінградській, Київській, Одеській, Тбіліській кінофабриках під керівництвом провідних режисерів та акторів-практиків творча молодь опановувала секрети режисерської й акторської професії в умовах реального кінопроцесу. На Київській кінофабриці це була режисерська бригада І. Кавалерідзе; школа з підготовки молодих режисерських кадрів Г. Затворницького; акторська школа Г. Авенаріуса – В. Юнаківського, яку потім очолював А. Панкришев тощо. Післявоєнний період характеризується активізацією роботи шкіл (студій) при театрах і кіностудіях. На Київській кіностудії художніх фільмів це була Школа кіноакторів Б. Дмоховського. Необхідність виховання власних творчих кадрів після закінчення «сталінського малокартиння» сприяла в 1961 році відкриттю в Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого кінофакультету (КДІТМ), у якому почали навчати фахівців творчих спеціальностей (кінорежисерів, кіноакторів тощо) з поступовим розширенням переліку спеціальностей та системою градації режисерської діяльності за принципом спеціалізованих майстерень: кіноакторів і режисерів художнього фільму, документального кіно, науково-популярного кіно. Їх очолили провідні режисери-наставники, спеціалісти галузі, визнані фахівці В. Івченко, Т. Левчук, В. Небера, Г. Крикун, В. Денисенко.

7. Дослідження особливостей світоглядно-фахових та педагогічно-виховних поглядів провідних діячів кіномистецтва як теоретичного підґрунтя формування української кіношколи засвідчило істотну роль в означеному процесі видатних радянських фахівців, згодом – українських. Виявлено, що ранній період історії формування української кінематографічної школи – 30-ті роки XX ст. – позначений діяльністю режисерів, теоретиків і практиків кіно С. Ейзенштейна та Л. Кулешова. В умовах формування галузі їхні художні уявлення, які базувалися на значному досвіді роботи, мали вплив на теоретико-педагогічні засади кіновиховання майстрів екрана загалом, тобто в загальнорадянському кінематографічному просторі, на той час мало розгалуженому, зосередженому переважно в Росії. В Україні після закриття факультетів з підготовки творчих спеціальностей кіно в КДІКу істотне місце належало режисерським лабораторіям (бригадам) на Київській кінофабриці, зокрема бригаді І. Кавалерідзе. Попри несприятливі історичні реалії (боротьба з так званим формалізмом, «троцькістські чистки», арешти, пов'язані з цим часті зміни керівництва), засади кіновиховної

діяльності І. Кавалерідзе належать до основ української кінематографічної школи, які засвоїли та передали наступникам його учні. Аналогічне значення мала і діяльність Акторської школи (Школи кіноакторів) на Київській кінофабриці, яку до війни очолювали Г. Авенаріус – В. Юнаківський, А. Панкришев, О. Довженко – Г. Ігнатович; Школи з підготовки режисерських кадрів Г. Затворницького, творчо-виховні засади якої, як, до речі, і Кіноекспериментальної майстерні та Московського державного інституту кінематографії (МДІК), були перенесені майстром під час окупації України в Театр-студію «Гроно»; Школи кіноакторів на Київській кіностудії під керівництвом Б. Дмоховського, який у післявоєнний період готував кіноакторів в умовах реального фільмовиробництва стрічки «Люди з чистою совістю». Істотний внесок належить режисерам і акторам, які втілили та розвинули у своїх навчальних системах кращі традиції українського театру – М. Верхацькому з його культивуванням традицій мистецького об'єднання Леся Курбаса «Березіль»; В. Довбищенку, який поєднував театр зі специфікою кіноекрана; вони прищепили своїм учням уміння переключатися з театральної специфіки на кінематографічну й телевізійну, що базується на глибинному розумінні природи театру та екранних мистецтв.

8. Аналіз творчої діяльності провідних представників української кінематографічної школи засвідчив специфіку виховання молодих фахівців кіносправи як специфічний метод передачі комплексу світоглядно-ментальних уявлень, загальних пізнавальних знань, професійних навичок як базових засад української кіношколи. Під час призупинення виховання кінорежисерів в Україні, утрати Київським державним інститутом кінематографії можливості підготовки фахівців із творчих спеціальностей у галузі кіно та перетворення його на Київський державний інститут кіноінженерів українських традицій виховання кіномитців дотримувався у своїй діяльності виходець з України І. Савченко. Працюючи здебільшого в Москві, він провадив значну частину навчання майстерні режисерів художнього фільму на Київській кіностудії, де разом зі своїми студентами зняв українські за духом стрічки «Третій удар» і «Тарас Шевченко», прищепивши любов до українських традицій кіносправи у своїх учнів О. Алова і В. Наумова, які зняли свої перші фільми на Київській кіностудії художніх фільмів; Г. Габая, що працював на Київській і Одеській кіностудіях; С. Параджанова, який зняв на Київській кіностудії взірець українського поетичного кінематографа 1960-х років «Тіні забутих предків».

9. У підходах українських митців-педагогів до виховання молодих режисерів та акторів виявлено спільні риси високого професіоналізму, теоретично-практичної обізнаності, фахової багатогранності, дотримання високих традицій, закладених попередниками. Спільні, загальноуніверсальні риси митців-вихователів – персонально-особистісна авторитетність, що ґрунтується на знанні життєвих колізій, принциповість, негласна патріотичність. Усіх майстрів-засновників української кінематографічної школи поєднувала взірцева відданість справі життя, відкритість до спілкування, бажання ділитися творчим і життєвим досвідом з молодшими колегами, доброзичливо-справедливе ставлення.

Водночас унікальність та неповторність кожного з кінопедагогів, які залишили слід в історії українських екранних мистецтв, свідчить про плеяду непересічних особистостей, приклад яких позначився на професійному вихованні учнів, їхніх художніх смаків, мистецьких уподобань, що закріпили традиції української кінематографічної школи та її гуманістичні основи.

10. Під час розгляду теоретичних засад кінематографічної школи України виявлено її вплив на діяльність провідних сучасних діячів, що набуло рис спадковості, традиційності. З'ясовано, що багато випускників першої об'єднаної майстерні театральних режисерів і акторів у КДІТМ В. Довбищенка працювало в кінематографі, зокрема В. Крижанівський, І. Бжеський та В. Денисенко. Після передчасної смерті В. Довбищенка другу майстерню очолив М. Верхацький. Випускниками майстерні В. Довбищенка – М. Верхацького стали кінорежисери-педагоги В. Чубасов, Р. Єфименко та багато інших. У зв'язку з розширенням системи екранних мистецтв учні М. Верхацького В. Кісін, М. Мерзликін, В. Вітер розбудовували її не лише як кінопедагоги, але і як теленаставники. З майстерні режисерів художнього фільму й кіноакторів на кінофакультеті КДІТМ, яку набрав В. Івченко, 1961 року вийшла група режисерів та акторів, серед яких – І. Миколайчук, провідний актор українського поетичного кіно, В. Горпенко, вихователь фахівців екранних мистецтв в ІЕМ КНУТКТ, ІТКТ КиМУ, засновник Інституту екранних мистецтв ім. І. Миколайчука. У майстерні Т. Левчука на кінофакультеті КДІТМ пройшли школу немало учнів, зокрема відомий режисер Р. Балаян. В. Небера, який підготував плеяду учнів, був наставником відомих режисерів документального кіно Ю. Терещенка, Г. Шкляревського, С. Буковського, які нині, як і їхній учитель, поєднують творчу роботу з виховною; Г. Крикун виховав митців-педагогів, які нині продовжують його справу у творчих вишах України, – Ю. Некрасова, К. Крайнього, В. Костилєву; В. Денисенко серед багатьох інших – відомого діяча кіно В. Криштофовича, який, як і його вчитель, поєднував творчу діяльність на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка з вихованням режисерів художнього фільму на кінофакультеті КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого. Практичні засади української кінематографічної школи в сучасних умовах розвиваються як екранні мистецтва. Художні засади української кіношколи доводять премії та відзнаки на престижних конкурсах і фестивалях.

11. Дослідження української кіноосвіти, виховної спадщини провідних режисерів і акторів в Україні, що ґрунтовно розглянуто й проаналізовано як важливий внесок у вітчизняну та світову культуру, засвідчило не тільки сучасний стан його вивчення, але й можливості подальшого поглиблення, опрацювання матеріалів, розкриття сутності процесів, виходячи з реалій сьогодення.

Продовження вивчення виховної діяльності майстрів вітчизняного кіномистецтва – засновників, представників та продовжувачів традицій української кіношколи – підвищить значення загальнокультурного потенціалу цього явища, адже актуальною проблемою залишається доповнення й урізноманітнення

аспектів ролі, місця та значення української кінематографічної школи в європейському та світовому культурному процесі, її здобутків, сформованих у комплексі теоретичних, практичних та мистецьких засад.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Монографії:

1. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2012. – Т. 1. – 220 с.

2. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2012. – Т. 2. – 229 с.

3. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2012. – Т. 3. – 218 с.

4. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 4. – 212 с.

5. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 5. – 215 с.

6. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 6. – 233 с.

7. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 7. – 206 с.

8. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 8. – 250 с.

9. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 9. – 252 с.

10. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 10. – 209 с.

11. Безручко О. В. Вітчизняна кінорежисерська школа: персоналії : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 1. – 291 с.

12. Безручко О. В. Вітчизняна кінорежисерська школа: персоналії : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 2. – 222 с.

13. Безручко О. В. Вітчизняна кінорежисерська школа: персоналії : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 3. – 258 с.

14. Безручко О. В. Вітчизняна кінорежисерська школа: персоналії : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 4. – 241 с.

15. Безручко О. В. Вітчизняна кінорежисерська школа: персоналії : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 5. – 219 с.

16. Безручко О. В. Вітчизняна кінорежисерська школа: персоналії : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 6. – 214 с.

17. Безручко О. В. Українські кінематографісти, педагоги: відновлені сторінки життя : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 1. – 256 с.

18. Безручко О. В. Українські кінематографісти, педагоги: відновлені сторінки життя : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 2. – 211 с.

19. Безручко О. В. Українські кінематографісти, педагоги: відновлені сторінки життя : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 3. – 207 с.

20. Безручко О. В. Українські кінематографісти, педагоги: відновлені сторінки життя : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 4. – 245 с.

21. Безручко О. В. Симбіоз експериментів і традицій у підготовці фахівців творчих спеціальностей в Інституті телебачення, кіно і театру Київського міжнародного університету : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 1. – 225 с.

22. Безручко О. В. Симбіоз експериментів і традицій у підготовці фахівців творчих спеціальностей в Інституті телебачення, кіно і театру Київського міжнародного університету : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 2. – 218 с.

23. Безручко О. В. Симбіоз експериментів і традицій у підготовці фахівців творчих спеціальностей в Інституті телебачення, кіно і театру Київського міжнародного університету : монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 3. – 212 с.

Колективні монографії:

24. Безручко О. В. Новітні методи вивчення історії української кіноосвіти / О. В. Безручко // Засоби масової комунікації: формування інформаційного суспільства : кол. монографія. – Київ, 2010. – С. 188–263.

25. Безручко О. В. Фільм «Люди з чистою совістю» як ключ до реконструкції деяких втрачених сторінок української кінематографічної та театральної освіти / О. В. Безручко // Системні інформаційно-аналітичні технології в соціальних комунікаціях : кол. монографія / наук. ред. О. М. Холод. – Київ, 2012. – С. 220–267.

26. Безручко О. В. Соціальнокомунікаційна специфіка адаптації студентів-режисерів у творчий процес новоствореного Інституту телебачення, кіно і театру / О. В. Безручко // Соціальні комунікації: результати досліджень – 2012 : кол. монографія / наук. ред. О. М. Холод, О. В. Безручко. – Київ, 2013. – Т. 2 : Галузеві дослідження соціальних комунікацій. – С. 271–312.

27. Безручко О. В. Курсові та дипломні роботи режисерів кіно і телебачення: традиції та експерименти / О. В. Безручко // Кінознавство, культурологія та мистецтвознавство (соціальнокомунікаційний аспект) : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко та О. М. Холод. – Київ, 2013. – С. 25–65.

28. Безручко О. В. Перші кроки української кіноосвіти / О. В. Безручко // Актуальні питання екранної творчості : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, Г. О. Десятник. – Київ, 2013. – Т. 1. – С. 105–146.

29. Безручко О. В. Сергій Ейзенштейн / О. В. Безручко // Актуальні питання екранної творчості : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, Г. О. Десятник. – Київ, 2013. – Т. 2. – С. 180–203.

30. Безручко О. В. Ігор Андрійович Савченко / О. В. Безручко // Актуальні питання екранної творчості : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, Г. О. Десятник. – Київ, 2013. – Т. 3. – С. 56–104.

31. Безручко О. В. Оператор і режисер Юрій Іллєнко – класик українського поетичного кіно / О. В. Безручко // Актуальні питання екранної творчості : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, Г. О. Десятник. – Київ, 2013. – Т. 4. – С. 128–173.

32. Безручко О. В. О. С. Мусієнко: кінознавець, науковець, кінопедагог / О. В. Безручко // Науково-практичні дослідження розвитку творчого процесу в різних видах мистецтва (кінематограф, телебачення, театр, медіа) : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 1. – С. 92–122.

33. Безручко О. В. Злети і падіння українського актора, режисера театру і кіно, педагога Миколи Костянтиновича Макаренка / О. В. Безручко // Науково-практичні дослідження розвитку творчого процесу в різних видах мистецтва (кінематограф, телебачення, театр, медіа) : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 2. – С. 55–91.

34. Безручко О. В. Ю. М. Терещенко: шлях від учня до вчителя / О. В. Безручко // Науково-практичні дослідження розвитку творчого процесу в різних видах мистецтва (кінематограф, телебачення, театр, медіа) : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 3. – С. 5–66.

35. Безручко О. В. Творча і кінопедагогічна парадигма українського оператора і режисера документального кіно О. І. Коваля / О. В. Безручко // Науково-практичні дослідження розвитку творчого процесу в різних видах мистецтва (кінематограф, телебачення, театр, медіа) : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 4. – С. 5–30.

36. Безручко О. В. Олексій (Лазар) Якович Каплер: сценарист, режисер, кінопедагог / О. В. Безручко // Науково-практичні дослідження розвитку творчого процесу в різних видах мистецтва (кінематограф, телебачення, театр, медіа) : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 5. – С. 5–22.

37. Безручко О. В. Дерев'янко Тетяна Тимофіївна: вчитель, якого особисто не знав / О. В. Безручко // Науково-практичні дослідження розвитку творчого процесу в різних видах мистецтва (кінематограф, телебачення, театр, медіа) : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 6. – С. 4–10.

38. Безручко О. В. Майстерня режисерів кіно і телебачення. Деякі аспекти виховної роботи в магістратурі / О. В. Безручко // Майстерня режисерів кіно і телебачення: вчитель і учні : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 1. – С. 237–247.

39. Безручко О. В. Майстерня режисерів кіно і телебачення. Початок замість закінчення / О. В. Безручко // Майстерня режисерів кіно і телебачення: вчитель і учні : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 2. – С. 5–14.

40. Безручко О. В. Завершальний етап шести навчальних років в майстерні режисерів кіно і телебачення / О. В. Безручко // Майстерня режисерів кіно і

телебачення: вчитель і учні : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – Т. 3. – С. 5–38.

41. Безручко О. В. Вадим Львович Чубасов: шлях від учня до Вчителя / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, О. В. Щербатюк. – Т. 1 : Архів. Пам'ять. Розвідки / упоряд. Т. В. Щербатюк. – Київ, 2014. – С. 142–177.

42. Безручко О. В. Перший період кінопедагогічної діяльності Г. О. Авенаріуса / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, О. В. Щербатюк. – Т. 2 : Чубасівські читання. – Київ, 2014. – С. 43–57.

43. Безручко О. В. Другий період кінопедагогічної діяльності Г. О. Авенаріуса / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, О. В. Щербатюк. – Т. 3 : Чубасівські читання. – Київ, 2014. – С. 33–50.

44. Безручко О. В. Третій період кінопедагогічної діяльності Г. О. Авенаріуса / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, О. В. Щербатюк. – Т. 4 : Чубасівські читання. – Київ, 2014. – С. 69–86.

45. Безручко О. В. Теакінофотовідділ Київського художнього інституту: маловідома сторінка української кіноосвіти / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : кол. монографія / наук. ред. О. В. Безручко, О. В. Щербатюк. – Т. 5 : Чубасівські читання. – Київ, 2014. – С. 5–33.

46. Безручко О. В. В'ячеслав Сигизмундович Криштофович: шлях від учня до кінорежисера-педагога (соціальнокомунікаційний аспект) / О. В. Безручко // Соціальні комунікації: результати досліджень – 2013 : кол. монографія / наук. ред. О. М. Холод. – Київ, 2014. – Т. 3 : Галузеві соціальні комунікації. – С. 82–113.

47. Безручко О. В. Виникнення та функціонування акторських шкіл при кінофабриках СРСР у рамках реформи кіноосвіти 1934 року / О. В. Безручко // Актуальні проблеми соціальних комунікацій : кол. монографія / наук. ред. Н. І. Зикун, В. І. Шульгіна. – Київ, 2014. – С. 164–198.

Закордонні колективні монографії:

48. Безручко А. В. Традиции и эксперименты в подготовке современных режиссеров кино и телевидения / А. В. Безручко // Сучасныя тэатральнае і экранныя мастацтвы: традыцыі і наватарства : [калектыўная манаграфія] / В. М. Ярмалінская [і інш.] ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2014. – С. 65–87.

49. Безручко А. В. Педагогическая деятельность С. М. Эйзенштейна в Украине: версии и факты / А. В. Безручко // Сучасныя тэатральнае і экранныя мастацтвы: традыцыі і наватарства : [калектыўная манаграфія] / В. М. Ярмалінская [і інш.] ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2014. – С. 194–198.

Статті в закордонних наукових фахових виданнях:

50. Безручко А. В. Украинская школа кинопедагогики: история, специфика, методология формирования этнического самосознания молодых режисеров / А. В. Безручко // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фальклярыстыкі / Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2008. – Вып. 4. – С. 80–86.

51. Безручко А. В. Реформа кинообразования 1938 года / А. В. Безручко // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фальклярыстыкі / Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2010. – Вып. 8. – С. 116–122.

52. Безручко А. В. Белорусский период жизни выдающегося украинского режиссера театра и кино, педагога В. С. Довбыщенко / А. В. Безручко // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фальклярыстыкі / Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2011. – Вып. 10. – С. 133–138.

53. Безручко А. В. Один из пионеров советской школы телевизионной педагогики В. Б. Кисин / А. В. Безручко // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фальклярыстыкі / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2013. – Вып. 14. – С. 120–127.

54. Безручко А. В. В. П. Небера: путь от солдата Великой Отечественной войны до известного советского кинорежиссера-педагога / А. В. Безручко // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фальклярыстыкі / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2013. – Вып. 15. – С. 130–136.

55. Безручко А. В. Киноэкспериментальная мастерская как малоизвестный эксперимент советской кинопедагогики в 20-х годах XX в. / А. В. Безручко // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фальклярыстыкі / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2014. – Вып. 16. – С. 86–90.

56. Безручко А. В. Кинопедагогическая деятельность Л. В. Кулешова и А. С. Хохловой в Киевском гостударственном институте кинематографии / А. В. Безручко // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фальклярыстыкі / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2014. – Вып. 17. – С. 78–83.

57. Безручко А. В. Некоторые аспекты работы объединенной мастерской режиссеров, операторов и дикторов на первом курсе / А. В. Безручко // Искусство и искусствоведение: теория и опыт: от классики к постмодерну : сб. науч. тр. / Кемеров. гос. ун-т культуры и искусств ; отв. ред. Н. Л. Прокопова. – Кемерово, 2014. – Вып. 12. – С. 33–47.

Матеріали закордонних наукових конференцій:

58. Безручко А. В. Особенности творческой и кинопедагогической деятельности Юрия Ильенко / А. В. Безручко // Матэрыялы Міжнар. навук.-

практ. канф. «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў», 10–11 лістоп. 2011 г., г. Мінск / Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ; гал. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2011. – С. 105–108.

59. Безручко А. В. Кинопедагогическая деятельность Ю. М. Терещенко / А. В. Безручко // Материалы VIII Межд. заоч. науч.-практ. конф. «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологи», 05 фев. 2013 г. – Москва, 2013. – Ч. I. – С. 65–71.

60. Безручко А. В. Кинопедагогическая деятельность В. С. Криштофовича / А. В. Безручко // Материалы IX Межд. заоч. науч.-практ. конф. «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологи», 05 мар. 2013 г. – Москва, 2013. – С. 36–40.

61. Безручко А. В. Кинопедагогическая деятельность Н. П. Мащенко / А. В. Безручко // Материалы X Межд. заоч. науч.-практ. конф. «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологи», 02 апр. 2013 г. – Москва, 2013. – С. 8–12.

Енциклопедії:

62. Безручко О. В. Дронь-Братерська Марина Тарасівна / О. В. Безручко // Енциклопедія Сучасної України / Нац. акад. наук України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклоп. дослідж. НАН України. – Київ, 2008. – Т. 8 : Дл–Дя, дод. А–Г. – С. 425.

63. Безручко О. В. Івченко Віктор Іларіонович / О. В. Безручко // Енциклопедія Сучасної України / Нац. акад. наук України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклоп. дослідж. НАН України. – Київ, 2011. – Т. 11 : Зор–Как. – С. 179.

64. Безручко О. В. Крикун Григорій Тимофійович / О. В. Безручко // Енциклопедія Сучасної України / Нац. акад. наук України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклоп. дослідж. НАН України. – Київ, 2014. – Т. 15 : Кот–Куз. – С. 412.

Статті в наукових фахових виданнях:

65. Безручко О. В. Початок кінопедагогічної діяльності І. П. Кавалерідзе / О. В. Безручко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ, 2008. – Вип. XXI. – С. 286–294.

66. Безручко О. В. Режисерська лабораторія І. П. Кавалерідзе / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2008. – Вип. 14. – С. 92–101.

67. Безручко О. В. «Індивідуальні учні» І. П. Кавалерідзе / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2008. – №2. – С. 113–118.

68. Безручко О. В. Режисер і педагог Гліб Затворницький / О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно : [наук. журн]. – Київ, 2008. – №4 (24). – С. 57–70.

69. Безручко О. В. І. А. Савченко: шлях від учня до вчителя / О. В. Безручко // Вісник КНУКіМ : сер. «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Київ, 2008. – Вип. 19. – С. 29–36.

70. Безручко О. В. «Конгломерат войовничих індивідуальностей» І. А. Савченка / О. В. Безручко // Вісник КНУКіМ : сер. «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 20. – С. 9–16.

71. Безручко О. В. Учні кінорежисера І. А. Савченка / О. В. Безручко // Культура і мистецтво у сучасному світі : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2009. – Вип. 10. – С. 172–180.

72. Безручко О. В. «Гурток творчо обдарованих» як форма самостійної підготовки студентів КДІКу / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 15. – С. 220–228.

73. Безручко О. В. О. Й. Гавронський: філософ, режисер, педагог / О. В. Безручко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн. – Київ, 2009. – №3. – С. 90–94.

74. Безручко О. В. Викладач майстерності кінорежисера О. Й. Гавронський / О. В. Безручко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн. – Київ, 2009. – №4. – С. 72–77.

75. Безручко О. В. Застосування репетиційного методу Л. В. Кулєшова в українській кіноосвіті / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2009. – №2. – С. 121–126.

76. Безручко О. В. Київський період педагогічної діяльності Л. В. Кулєшова / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 16.– С. 251–259.

77. Безручко О. В. Перший етап реформи кіноосвіти 1934 року / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр. – Київ-Черкаси, 2009. – Вип. 4–5. – С. 346–358.

78. Безручко О. В. Режисерська Академія при Вищому державному інституті кінематографії (ВДІК): перший рік роботи / О. В. Безручко // Питання культурології : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 237–245.

79. Безручко О. В. Другий рік роботи Академії при Вищому державному інституті кінематографії (ВДІК) / О. В. Безручко // Вісник КНУКіМ : сер. «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 21 – С. 15–22.

80. Безручко О. В. Мистецькі кіношколи в Україні в 1930-х роках / О. В. Безручко // Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 9. – С. 249–255.

81. Безручко О. В. Віктор Івченко: шлях у кінопедагогіку / О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно : [наук. журн]. – Київ, 2009. – №4 (28). – С. 117–123.

82. Безручко О. В. Першовідкривач кінематографічних талантів В. І. Івченко / О. В. Безручко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн. – Київ, 2010. – №2. – С. 79–84.

83. Безручко О. В. Початок творчої і педагогічної діяльності В. С. Довбищенка / О. В. Безручко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. XXIV. – С. 306–313.

84. Безручко О. В. Творча і педагогічна діяльність Віктора Довбищенка в 1938–1947 роках / О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно: [наук. журн]. – Київ, 2010. – Чис І (29). – С. 78–87.

85. Безручко О. В. Останній період творчої і педагогічної діяльності В. С. Довбищенка / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2010. – №1. – С. 154–159.

86. Безручко О. В. Другий етап реформи кіноосвіти 1934 року // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. 17. – С. 68–76.

87. Безручко О. В. Українсько-єврейські аспекти кінематографу і художньої освіти: проблеми і знахідки / О. В. Безручко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв : сер. «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Харків, 2010. – №1. – С. 87–95.

88. Безручко О. В. Забутий кінопедагог Сергій Олексійович Гіляров / О. В. Безручко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн. – Київ, 2010. – №3. – С. 87–91.

89. Безручко О. В. Професор Сергій Гіляров: етапи творчого і педагогічного шляху / О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно : [наук. журн]. – Київ, 2010. – Чис. 3 (31). – С. 103–111.

90. Безручко О. В. Маловідомі сторінки життя кінорежисера і педагога С. М. Цибульник / О. В. Безручко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. XXV. – С. 216–223.

91. Безручко О. В. Шлях у педагогіку екранних мистецтв Володимира Горпенка / О. В. Безручко // Мистецтвознавство України : зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. 11. – С. 140–145.

92. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність професора В. Г. Горпенка / О. В. Безручко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн. – Київ, 2010. – №4. – С. 84–88.

93. Безручко О. В. Експерименти і пошуки краси як основа творчості й кінопедагогіки Юрія Іллєнка / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. 18. – С. 335–343.

94. Безручко О. В. Особливості творчої і педагогічної діяльності Леоніда Михайловича Осики / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2010. – №2. – С. 150–155.

95. Безручко О. В. Фільм Володимира Денисенка «Совість» як експеримент у кінопедагогіці / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого: зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. 7. – С. 325–338.

96. Безручко О. В. Третій період режисерської і сценарної академії при Вищому державному інституті кінематографії / О. В. Безручко // Вісник КНУКіМ : сер. «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. 22. – С. 6–13.

97. Безручко О. В. Перша майстерня кінорежисерів Тимофія Левчука / О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно : [наук. журн]. – Київ, 2011. – Чис. 1 (33). – С. 79–86.

98. Безручко О. В. Педагогічна і творча діяльність Г. В. Александрова у тридцятих роках XX ст. / О. В. Безручко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв : сер. «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Харків, 2011. – №1. – С. 159–163.

99. Безручко О. В. Три кінорежисерські майстерні професора Ю. Г. Іллєнка / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2011. – №1. – С. 164–169.

100. Безручко О. В. Педагогічна діяльність С. М. Ейзенштейна в Одеському державному технікумі кінематографії та Київському державному інституті кінематографії: версії і факти / О. В. Безручко // Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка : зб. наук. пр. – Луганськ, 2011. – Вип. 17. – С. 30–41.

101. Безручко О. В. Початок кінопедагогічної діяльності С. М. Ейзенштейна / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. 19. – С. 128–135.

102. Безручко О. В. Спільні проекти в галузі кіноосвіти та екранних мистецтв / О. В. Безручко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журн. – Київ, 2011. – №3. – С. 109–113.

103. Безручко О. В. Інститут телебачення, кіно і театру КиМУ: історія та специфіка навчального процесу / О. В. Безручко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. XXVI. – С. 345–352.

104. Безручко О. В. Від учня до визнаного кінорежисера і педагога (до 80-річчя від дня народження : пам'яті В. Т. Денисенка) / О. В. Безручко // Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки : Мистецькі обрії '2010 : зб. наук. пр. – Київ, 2010. – Вип. 3 (12–13) – С. 436–443.

105. Безручко О. В. Режисерські та акторські студії, лабораторії, школи на Київській кіностудії художніх фільмів у 30–40-х рр. XX сторіччя / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2011. – №2. – С. 172–177.

106. Безручко О. В. Ю. Г. Іллєнко – педагог / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. 9. – С. 226–235.

107. Безручко О. В. Кінопедагог і режисер В. Г. Горпенко / О. В. Безручко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. XXVII. – С. 240–247.

108. Безручко О. В. Творчі школи при Київській і Московській кіностудіях художніх фільмів та українських театрах / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. 20. – С. 132–139.

109. Безручко О. В. Сценарний період фільму «Люди з чистою совістю» як майданчик для навчання молодих кінематографістів у 1940-х роках XX століття /

О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно : [наук. журн]. – Київ, 2011. – Чис. 3 (35). – С. 60–66.

110. Безручко О. В. Знімальний період фільму «Люди з чистою совістю» як майданчик для навчання молодих кінематографістів у 40-х роках ХХ століття / О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно : [наук. журн]. – Київ, 2012. – Чис. 1 (37). – С. 51–57.

111. Безручко О. В. Початок кінопедагогічної діяльності Миколи Павловича Мащенка / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – Вип. 21. – С. 239–245.

112. Безручко О. В. Видатний український кінорежисер-педагог Володимир Небера / О. В. Безручко // Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки : Мистецькі обрії '2012 : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – Вип. 4 (14–15). – С. 237–241.

113. Безручко О. В. Тимофій Левчук: шлях у кінопедагогіку (до 100-річчя від дня народження) / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – Вип. 10. – С. 303–315.

114. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність В. С. Довбищенка / О. В. Безручко // Мистецтвознавство України : зб. наук. праць. – Київ, 2012. – Вип. 12. – С. 155–162.

115. Безручко О. В. В. Л. Чубасов: режисер, науковець, вчитель / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2012. – №1. – С. 114–119.

116. Безручко О. В. Ю. М. Терещенко: режисер документального кіно і педагог екранних мистецтв / О. В. Безручко // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – Вип. 23. – С. 116–121.

117. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність М.Г. Іллєнка / О. В. Безручко // Культура і сучасність : альманах. – Київ, 2013. – №1. – С. 126–131.

118. Безручко О. В. Маловідомі сторінки життя і кінопедагогічної діяльності видатного українського режисера науково-популярного кіно і художнього кіно Г. Т. Крикуна / О. В. Безручко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журн. – Київ, 2013. – №2. – С. 100–104.

119. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність відомого українського кінорежисера Р. Р. Єфименка / О. В. Безручко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – Вип. ХХХ. – С. 329–335.

120. Безручко О. В. Режисерська лабораторія (бригада) І. П. Кавалерідзе: маловідомі сторінки історії / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 12. – С. 232–248.

121. Безручко О. В. Кіноекспериментальні майстерні (КЕМ) як одна з форм залучення молоді в кінематограф / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 13. – С. 306–316.

122. Безручко О. В. Артур Войтецький: видатний український кінорежисер і педагог екранних мистецтв / О. В. Безручко // Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно : [наук. журн]. – Київ, 2013. – Чис. 3/4 (43/44). – С. 120–126.

123. Безручко О. В. Маловідомі сторінки життя режисера театру і кіно, педагога Ф. Л. Лопатинського / О. В. Безручко // Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки : Мистецькі обрії '2013 : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – Вип. 5 (16). – С. 206–212.

124. Безручко О. В. П. П. Вершигора: режисер театру та кіно, педагог, письменник / О. В. Безручко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн. – Київ, 2014. – №1. – С. 127–132.

125. Безручко О. В. Український режисер і оператор документального кіно, педагог екранних мистецтв Олександр Коваль: шлях від учня до вчителя / О. В. Безручко // Слов'янський світ : щорічник. – Київ, 2014. – Вип. 13. – С. 247–259.

126. Безручко О. В. Кінопедагогічна і наукова діяльність Г.О. Авенаріуса в Одесі та Києві / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого: зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. 15. – С. 106–111.

127. Безручко О. В. М. П. Мащенко: режисер, сценарист, продюсер, кінопедагог / О. В. Безручко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. XXXII. – С. 423–430.

128. Безручко О. В. Спадковість традицій Леся Курбаса – Михайла Верхацького у творчій та педагогічній діяльності Миколи Мерзликіна / О. В. Безручко // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. 14. – С. 230–236.

Статті в інших виданнях:

129. Безручко О. В. Специфіка історичного розвитку мистецької кіноосвіти в контексті становлення українського суспільства (перша половина XX століття) / О. В. Безручко // МІСТ : Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. – Київ, 2008. – Вип. 4–5. – С. 27–36.

130. Безручко О. В. Фільм про Дмитра Миргородського / О. В. Безручко // Кіно-Театр. – 2008. – №5. – С. 52–53.

131. Безручко О. В. Переведення Київського державного інституту до Москви: нові документи РДАЛМ / О. В. Безручко // Архіви України. – 2009. – №1–2 (263). – С. 150–166.

132. Безручко О. В. Круглий стіл у Київському міжнародному університеті / О. В. Безручко // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2009. – №2 (33). – С. 470–476.

133. Безручко О. В. Історія і теорія кіноосвіти: специфіка дослідження архівної і мемуарної спадщини митців / О. В. Безручко // Медіаосвіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 5 : Музичне мистецтво XXI століття. – С. 91–101.

134. Безручко О. В. Уроки вчителя / О. В. Безручко // Кіно-Театр. – 2010. – №6. – С. 11–12.

135. Безручко О. В. Специфіка впровадження «активних методів навчання» в українській кіноосвіті / О. В. Безручко // Науковий вісник Кіровоградського інституту розвитку людини «Україна»: зб. наук. пр. – Кіровоград, 2011. – №4 (8). – С. 16–22.

136. Безручко О. В. Київський державний інститут кінематографії (КДІК) / О. В. Безручко // Об'єктивізація культуротворення в добу цивілізаційної глобалізації : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – С. 63–82.

137. Безручко О. В. Кінопедагогічні експерименти в Інституті телебачення, кіно і театру / О. В. Безручко // Сучасні проблеми художньої освіти в Україні : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – Вип. 7 : Сучасні стратегії екранної освіти : українська версія (Київ). – С. 21–27.

138. Безручко О. В. Видатний український кінознавець, педагог екранних мистецтв (до 75-річчя від дня народження О. С. Мусієнко) / О. В. Безручко // Культура і життя. – 2013. – №22 (4542). – 31 травня. – С. 11.

139. Безручко О. В. Петро Вершигора – учень Олександра Довженка / О. В. Безручко // Культура і життя. – 2013. – №37 (4557). – 13 вересня. – С. 10.

140. Безручко О. В. Специфіка адаптації першокурсників у навчальний процес Інституту телебачення, кіно і театру Київського міжнародного університету / О. В. Безручко // Педагогічна теорія і практика : зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. 5. – С. 74–91.

141. Безручко О. В. Збереження та умноження традицій української школи телевізійної педагогіки / О. В. Безручко // Порожна С. Г. Уроки життєвого монтажу Вадима Чубасова : навч. посібник / наук. ред. О. В. Безручко. – Київ, 2014. – С. 7–10.

Матеріали наукових конференцій:

142. Безручко О. В. Українська школа кінопедагогіки: зв'язок часів / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура. Культурний набуток людства у свідомості нових поколінь», 8–9 черв. 2007 р. – Київ, 2007. – Ч. 2. – С. 5–6.

143. Безручко О. В. Совість як базисний елемент формування творчої індивідуальності / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура IV. Моральна традиція: інваріантність та поліфонічність», 30 листоп.– 1 груд. 2007 р. – Київ, 2007. – Ч. 2. – С. 8–10.

144. Безручко О. В. Етнокультурні складові навчання кінорежисерів в Україні / О. В. Безручко // Матеріали Всеукр. наук.-метод. сем. «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів», 12 берез. 2008 р. – Хмельницький, 2008. – С. 145–146.

145. Безручко О. В. Відновлені сторінки української кіноосвіти: проблеми і знахідки / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура.

Минуле, теперішнє та майбутнє: когерентність в історії», 12–13 груд. 2008 р. – Київ, 2008. – Ч. 3. – С. 1–3.

146. Безручко О. В. Студійні школи і лабораторії як альтернатива інститутському навчанню / О. В. Безручко // Проблеми державного будівництва в Україні. – Київ, 2009. – № 17. – Т. 2. : Тези доповідей XIV Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах», 21–22 лют. 2009 р. – С. 236–243.

147. Безручко О. В. І. П. Кавалерідзе: невідомі сторінки педагогічної діяльності / О. В. Безручко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Видатні постаті науки, культури і освіти України», 30–31 жовт. 2008 р. – Київ, 2008. – С. 18–20.

148. Безручко О. В. Аналіз початку власної кінопедагогічної діяльності на кафедрі кіно-, телемистецтва Інституту журналістику і кінотелемистецтва Київського міжнародного університету / О. В. Безручко // Матеріали круг. ст. «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи», 27 лют. 2009 р. / Упоряд. О. В. Безручко. – Київ, 2009. – С. 4–8.

149. Безручко О. В. Нові студентські аудиторії і гуртожитки або Михайлівський Златоверхий собор: вибір українських кінопедагогів тридцятих років / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Екологія простору культури», 5–6 черв. 2009 р. – Київ, 2009. – Ч. 1. – С. 36–38.

150. Безручко О. В. Інститут телебачення, кіно і театру КиМУ / О. В. Безручко // Матеріали круг. ст. «Європейський вибір України – це ствердження розвиненої і сталої демократії», 25 верес. 2009 р. – Київ, 2009. – С. 34–36.

151. Безручко О. В. Перші творчі завдання в об'єднаній майстерні режисерів кіно і телебачення, дикторів і ведучих телепрограм, операторів кіно і телебачення / О. В. Безручко // Матеріали круг. ст. «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні», 30 листоп. 2009 р. – Київ, 2009. – С. 4–10.

152. Безручко О. В. Гуртки як форма виховання особистості митця / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура. Людина і Всесвіт. Всеєдність буття», 18–19 груд. 2009 р. – Київ, 2009. – Ч. 1. – С. 4–6.

153. Безручко О. В. Режисерська майстерня Л.В. Кулєшова в Київському державному інституті кінематографії / О. В. Безручко // Проблеми державного будівництва в Україні. – Київ, 2009. – №18. – Т. 2. : Тези доповідей XV Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах», 20–21 лют. 2010 року. – С. 85–86.

154. Безручко О. В. Фестиваль «Молоде телебачення» імені професора В. Л. Чубасова як важлива складова виховання режисерів кіно і телебачення / О. В. Безручко // Матеріали II круг. ст. «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи», 26 лют. 2010 р. – Київ, 2010. – Є. 5–13.

155. Безручко О. В. Краса як основа творчості й кінопедагогіки Ю. Г. Іллєнка / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура. Прекрасне у духовному потенціалі людства», 11–12 черв. 2010 р. – Київ, 2010. – Ч. II. – С. 31–33.

156. Безручко О. В. Педагогічні експерименти Ю. Г. Іллєнка / О. В. Безручко // Матеріали IV Міжн. наук.-творчої конф. «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології», 11–12 листоп. 2010 р. – Київ, 2010. – С. 138–140.

157. Безручко О. В. Діалог режисер-драматург у кінопедагогіці І. А. Савченка / О. В. Безручко // Матеріали IX Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура. Феномен діалогу : традиція і сучасність», 19–20 листоп. 2010 р. – Київ, 2010. – Ч. III. – С. 9–11.

158. Безручко О. В. Деякі аспекти навчального процесу на другому курсі в об'єднаній майстерні режисерів кіно і телебачення, дикторів і ведучих телепрограм, операторів кіно і телебачення: між творчістю і ремеслом / О. В. Безручко // Матеріали II круг. ст. «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні», 26 листоп. 2010 р. – Київ, 2010. – С. 4–28.

159. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність Юрія Іллєнка / О. В. Безручко // Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Професійна освіта в галузі кіно-, телемистецтва», 15–16 груд. 2010 р. – Луганськ, 2010. – С. 12–17.

160. Безручко Олександр Г. Г. Ігнатович (Балінський): режисер театру і кіно, педагог / О. В. Безручко // Матеріали III круг. ст. «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи», 9 лют. 2011 р. – Київ, 2011. – С. 11–19.

161. Безручко О. В. Українізація кіноосвіти в двадцятих роках XX ст. / О. В. Безручко // Проблеми державного будівництва в Україні. – Київ, 2011. – №19. – Т. 2 : Тези доповідей XVI Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах», 19–20 берез. 2011 р. – С. 37–39.

162. Безручко О. В. Експерименти в українській кіноосвіті (20–30 рр. XX ст.) / О. В. Безручко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасна освіта в Україні: європейські орієнтири», 17 груд. 2010 р. – Київ, 2011. – С. 239–242.

163. Безручко О. В. Педагог екранних мистецтв В. Л. Чубасов / О. В. Безручко // Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології», 10–11 листоп. 2011 р. – Київ, 2011. – С. 14–15.

164. Безручко О. В. Впровадження засад Болонського процесу в навчальний процес кафедри кіно-, телемистецтва КиМУ / О. В. Безручко // Матеріали III круг. ст. «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні», 17 лист. 2011 р. – Київ, 2011. – С. 8–22.

165. Безручко О. В. Інтеграційні проекти в галузі кіноосвіти: історія, сьогодення, перспективи / О. В. Безручко // Вища освіта. – Київ, 2011. – Дод. 2 до №3. – Т. I (26) : Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 29–34.

166. Безручко О. В. Маловідомі сторінки життя мистецтвознавця, вченого, педагога С. О. Гілярова / О. В. Безручко // Матеріали III–V наук. семін. «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості напр. XIX – на поч. XX ст.», приуроч. до дня народж. М. П. Старицького. – Київ, 2011. – С. 248–260.

167. Безручко О. В. Повернення забутих імен: режисер, кінопедагог, філософ О. Й. Гавронський / О. В. Безручко // Матеріали VI наук. семін. «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості напр. XIX – на поч. XX ст.», приуроч. до дня народж. М. П. Старицького. – Київ, 2011. – С. 6–18.

168. Безручко О. В. Пошуки правди в творчій і кінопедагогічній спадщині В. Л. Чубасова / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура. Людина в пошуках істини», 16–17 груд. 2011 р. – Київ, 2011. – Ч. IV. – С. 2–3.

169. Безручко О. В. Г. Т. Крикун: від учня режисерської лабораторії О. П. Довженка до художнього керівника майстерні режисерів науково-популярного кіно на кінофакультеті Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого / О. В. Безручко // Матеріали IV круг. ст. «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи», 10 лют. 2012 р. – Київ, 2012. – С. 8–25.

170. Безручко О. В. Євроінтеграційні процеси в Інституті телебачення, кіно і театру Київського міжнародного університету / О. В. Безручко // Проблеми державного будівництва в Україні. – Київ, 2012. – №20. – Т. 2 : Тези доповідей XVII Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах», 18–19 лют. 2012 р. – С. 134–136.

171. Безручко О. В. Визначний український кінодокументаліст-педагог О. І. Коваль / О. В. Безручко // Матеріали IV круг. ст. «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні», 6 листоп. 2012 р. – Київ, 2012. – С. 10–22.

172. Безручко О. В. Л. С. Френкель: режисер театру і кіно, актор, сценарист, кінопедагог / О. В. Безручко // Матеріали VI Міжн. наук.-творчої конф., присвяч. 10-річчю каф. мист. технол. «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології», 8–9 листоп. 2012 р. – Київ, 2012. – С. 12–13.

173. Безручко О. В. Любов до маленької людини як основа кінопедагогічної методи Б. І. Савченка / О. В. Безручко // Матеріали XI Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура. Ідеї Платона у сучасному бутті», 14–15 груд. 2012 р. – Київ, 2012. – Ч. II. – С. 37–38.

174. Безручко О. В. В. П. Вітер: нащадок режисерських і педагогічних традицій Л. С. Курбаса, М. П. Верхацького, В. Б. Кісіна / О. В. Безручко // Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. «Професійна освіта в галузі кіно-, телемистецтва», 13–14 груд. 2012 р. – Луганськ, 2012. – С. 11–14.

175. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність Артура Йосиповича Войтецького / О. В. Безручко // Матеріали V круг. ст. «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи», 15 лют. 2013 р. – Київ, 2013. – С. 9–18.

176. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність М. І. Мерзликіна / О. В. Безручко // Проблеми державного будівництва в Україні. – Київ, 2012. – №21. – Т. 2 : Тези доповідей XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах», 16–17 лют. 2013 р. – С. 96–98.

177. Безручко О. В. Маловідомі сторінки життя українського кінорежисера А. О. Слісаренка / О. В. Безручко // Матеріали V круг. ст. «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні», 12 листоп. 2013 р. – Київ, 2013. – С. 5–13.

178. Безручко О. В. Відповідальність вчителя за учня як головна етична основа кінопедагогічної парадигми А. А. Народницького / О. В. Безручко // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Традиція і культура. Платон. Актуальність філософських традицій», 29–30 листоп. 2013 р. – Київ, 2013. – Ч. II. – С. 1–2.

179. Безручко О. В. Боротьба за українізацію радянського мистецтва режисера і педагога Фавства Лопатинського / О. В. Безручко // Матеріали VII – VIII наук. сем. «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості напр. XIX – на поч. XX ст.», приуроч. до дня народж. М. П. Старицького. – Київ, 2013. – С. 313–320.

180. Безручко О. В. Кінопедагогічна діяльність Г.О. Авенаріуса в Україні / О. В. Безручко // Проблеми державного будівництва в Україні. – Київ, 2013. – №22 : Збірник матеріалів XIX Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах», 15–16 лют. 2014 р. – С. 140–141.

181. Безручко О. В. Видатний український режисер-документаліст, кінопедагог Сергій Анатолійович Буковський / О. В. Безручко // Матеріали VI круг. ст. «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи», 10 лют. 2014 р. – Київ, 2014. – С. 5–15.

182. Безручко О. В. «Чубасівські читання» як одна з форм розвитку української школи по вихованню молодих митців екрану / О. В. Безручко // Матеріали круг. ст. «Чубасівські читання», 20 берез. 2014 р. – Київ, 2014. – С. 14–30.

183. Безручко О. В. Лесь Курбас і Михайло Верхацький: традиції української мистецької освіти / О. В. Безручко // Матеріали VI круг. ст. «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні», 6 листоп. 2014 р. – Київ, 2014. – С. 11–22.

184. Безручко О. В. Невідомий кінопедагогічний експеримент Г. Затворницького / О. В. Безручко // Матеріали VII круг. ст. «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи», 5 лют. 2015 р. – Київ, 2015. – С. 5–20.

185. Безручко О. В. Вищі курси кінорежисерів при Київському державному інституті кінематографії (Всеукраїнському кіноінституті) / О. В. Безручко // Матеріали II круг. ст. «Чубасівські читання», 12 берез. 2015 р. – Київ, 2015. – С 6–15.

186. Безручко О. В. Знайомство та дружба першокурсників з випускниками бакалаврату та студентами магістратури як важливий елемент формування традицій школи екранних мистецтв / О. В. Безручко // Тези доповідей Всеукр. міждисц. наук.-творч. та практ. конф. «"Молоде мистецтво" України : проблеми реалізації творчого потенціалу випускників мистецьких вишів», 28 листоп. 2014 р. – Київ, 2015. – С. 27–28.

АНОТАЦІЯ

Безручко О.В. Формування кінематографічної школи в Україні: теоретичні, практичні, мистецькі засади (тридцяті – шістдесяті роки XX століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню творчої та навчально-виховної діяльності С. Ейзенштейна, Л. Кулєшова, Г. Авенаріуса, В. Юнаківського, І. Кавалерідзе, Г. Затворницького, Б. Дмоховського, І. Савченка, В. Довбищенка, М. Верхацького, В. Івченка, Т. Левчука, В. Небери, Г. Крикуна, В. Денисенка, В. Кісіна, В. Чубасова, М. Мерзлікіна, В. Горпенка та ін. у контексті формування кінематографічної школи в Україні у 30–60-ті рр. XX ст. На основі всебічного аналізу ґрунтовної джерельної бази і залучення до наукового обігу раніше невідомих архівних джерел, реконструйовано особливості їх творчої та викладацької діяльності як наставників творчої молоді, визначено фактори, що вплинули на формування української кіношколи.

Ключові слова: українська кінематографічна школа, режисер, актор, лабораторія, бригада, майстерня, кіноосвіта, кінематограф.

АННОТАЦИЯ

Безручко А.В. Формирование кинематографической школы в Украине: теоретические, практические и художественные принципы (тридцатые – шестидесятые годы XX столетия). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора искусствоведения по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию творческой и учебно-воспитательной деятельности С. Эйзенштейна, Л. Кулешова, Г. Авенариуса, В. Юнаковского, И. Кавалеридзе, Г. Затворницкого, Б. Дмоховского, И. Савченко, В. Довбыщенко, М. Верхацкого, В. Ивченко, Т. Левчука, В. Неберы, Г. Крикуна, В. Денисенко, В. Кисина, В. Чубасова, Н. Мерзликина, В. Горпенко и др. в контексте формирования кинематографической школы Украины в 30–60-е гг. XX ст.

На основе всестороннего анализа и привлечения в научный оборот неизвестных ранее архивных материалов, реконструированы особенности их творческой и преподавательской работы как основоположников украинской киношколы, определены факторы, повлиявшие на формирование её теоретических, практических, художественных основ в аспекте отражения общеисторического и личностно-персонального вклада украинских режиссеров, актеров, деятелей искусства. Их представления о структуре и особенностях функционирования

художественных кинозаведений Украины рассмотрены как целостный комплекс, объединивший в себе и передачу профессионального опыта, секретов мастерства.

В условиях изменения парадигмы кинематографической школы 30-х гг. XX ст. рассмотрена специфика передачи творческого опыта в Украине С. Эйзенштейном, Л. Кулешовим, В. Юнаковским, Г. Авенариусом, И. Кавалеридзе. Их деятельность в Киевском государственном институте кинематографии, актерской школе и режиссерской бригаде на Киевской кинофабрике рассматривалась в контексте работы Академии при Высшем государственном институте кинематографии, режиссерских и актерских школах (мастерских) на кинофабриках Москвы, Ленинграда, Тбилиси и др.

В послевоенный период проанализирована работа Школы киноактеров под руководством Б. Дмоховского на Киевской киностудии художественных фильмов во время съемок фильма «Люди с чистой совестью» в контексте функционирования студий (школ) при украинских театрах.

Выяснено, что воспитание И. Савченко мастерской кинорежиссеров на съемках собственных фильмов «Третий удар» и «Тарас Шевченко», можно охарактеризовать как поиск в рамках официального кинообразования собственных методов передачи творческого опыта, действенность которого подтвердили успехи его учеников: завершенный после преждевременной смерти учителя А. Аловым и В. Наумовим фильм «Тарас Шевченко» получил Государственную премию, а фильм С. Параджанова «Тени забытых предков» стал классикой украинского поэтического кино.

Исследование особенностей послевоенной системы воспитания кинорежиссеров и киноактеров в Украине, показало, что молодые люди, желавшие состояться в этих профессиях, обращались в единственный в то время в СССР профильный институт – ВГИК или, учитывая конкурсы абитуриентов из всех республик Советского Союза, поступали в Киевский государственный институт театрального искусства (КГИТИ) им. И.К. Карпенко-Карого на соответствующие театральные специальности. Выявлено, что В. Довбищенко и М. Верхацкий подготовили профессионалов, которые в силу понимания специфики как театрального, так и киноискусства, сумели универсально сочетать эти качества в украинском театре, кино и телевидении.

С увеличением кинопроизводства, которое последовало за периодом так называемого малокартинья, украинские киностудии испытывали недостаток в молодых специалистах кино, что привело к открытию в КГИТИ им. И.К. Карпенко-Карого кинофакультета, в котором в 1961 году первую мастерскую режиссеров художественного фильма и киноактеров набрал В.И. Ивченко, в 1962 г. – мастерскую режиссеров художественного фильма Т.В. Левчук, в 1963 – первую мастерскую режиссеров документального кино В.П. Небера, в 1964 – первую мастерскую режиссёров научно-популярного кино – Г.Т. Крикун, в 1965 – совместную мастерскую режиссеров художественного фильма и киноактеров набрал В.Т. Денисенко. Определены основные принципы воспитательно-образовательной, наставнической парадигмы кинорежиссеров-педагогов, их

методы работы со студентами, выявлены наиболее значительные творческие эксперименты. Приведены списки выпускников мастерских, показан их дальнейший творческий и, по возможности, путь преподавателей, воспитателей, наставников.

Впервые в национальном киноведении раскрыт вклад ведущих режиссеров и актеров в разработку и развитие украинской и общесоюзной системы кинообразования, отмечены концептуальные основы индивидуальной подготовки специалистов творческого профиля, определено значение наследия мастеров для современного воспитания молодых режиссеров и актеров.

Ключевые слова: украинская кинематографическая школа, режиссер, актер, лаборатория, бригада, мастерская, кинообразование, кинематограф.

SUMMERY

Bezruchko O.V. Forming of cinematographic school in Ukraine: theoretical, practical and artistic principles (thirtieth – sixtieth years of the twentieth century). – Manuscript.

The thesis is submitted for a doctoral degree in arts criticism, speciality 26.00.01 – Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv. – Kyiv, 2015.

The dissertation investigates creative and pedagogical activity of S. Eyzenshteyn, L. Kuleshov, H. Avenarius, V. Ynakivskiy, I. Kavaleridze, H. Zatvornickiy, B. Dmokhovskiy, I. Savchenko, V. Dovbyshenko, M. Verkhaschkiy, V. Ivchenko, T. Levchuk, V. Nebera, H. Krikun, V. Denisenko, V. Kisin, V. Chubasov, M. Merzlikin, V. Gorpenko etc. in a context of the development of cinema school in Ukraine at thirtieth – sixtieth years of the twentieth century. The dissertant reconstructs the process of they formation as a pedagogues and artists, making a deep analysis of a wide variety of sources and involving previously unknown archival sources in the academic discourse.

Key words: Ukrainian cinema school, director, actor, laboratory, brigade, workshop, formation of the film education, cinematography.

Підп. до друку 25.05.2015. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 1,9. Зам. 86. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.